

**T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**ANTİK YUNAN DÜŞÜNSEL VE TOPLUMSAL
HAYATINDA KADIN ALGISI**

Gözde KIRAK

Yüksek Lisans Tezi

TARİH ANABİLİM DALI

Eskiçağ Programı

MAYIS 2023

**T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

TARİH ANA BİLİM DALI

Yüksek Lisans Tezi

**ANTİK YUNAN DÜŞÜNSEL VE TOPLUMSAL
HAYATINDA KADIN ALGISI**

**Tez Yazarı
Gözde KIRAK**

**Danışman
Doç. Dr. Cuma Ali YILMAZ**

**MAYIS-2023
ELAZIĞ**

BEYAN

Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım “ANTİK YUNAN DÜŞÜNSEL VE TOPLUMSAL HAYATINDA KADIN ALGISI” Başlıklı Yüksek Lisans Tezi'min içindeki bütün bilgilerin doğru olduğunu, bilgilerin üretilmesi ve sunulmasında bilimsel etik kurallarına uygun davrandığımı, kullandığım bütün kaynakları atıf yaparak belirttiğimi, maddi ve manevi desteği olan tüm kurum/kuruluş ve kişileri belirttiğimi, burada sunduğum veri ve bilgileri unvan almak amacıyla daha önce hiçbir şekilde kullanmadığımı beyan ederim.

26.05.2023

Gözde KIRAK

ÖN SÖZ

Eskiçağ toplumlarında kadının yeri bölgesel olarak ve toplumlara göre değişiklik arz etmektedir. Çalışmamızın sınırlarının daraltılması açısından tüm Eskiçağ toplumlarında kadın meselesinden kaçınılmıştır. Bundan dolayı Antik Yunan Düşünsel ve Toplumsal Hayatında Kadın Algısı ifadesi uygun bulunmuştur. Nitekim Anadolu ve Mezopotamya toplumlarında kadın siyasi, sosyo-ekonomik ve dini alanda hak ettiği statüyü elde etmeye gayret ederken, Yunan toplumlarında kadının birçok alanda geri planda kaldığı antik kaynaklar ile anlaşılmaktadır. Eskiçağ tarihinde kadının yeri ve konumu, toplumdan topluma değişiklik göstermektedir.

Antik Yunan kavramı tarih öncesi dönemlerden Helenistik dönemin bitişine kadar olan büyük bir zaman dilimi ve geniş bir coğrafyayı kapsamaktadır. Antik Yunan kadınına, Yunan toplumunun verdiği değer, kadınların toplumda aldığı statüler, kadınlara gösterilen yargılar, inançlar, yaşadıkları zorluklar ve kısıtlanan sosyal yaşamları bizim için önemlidir. Çalışmamızda Antik Yunan kadınının toplumsal statüsü hakkında bilgi verebilmek için, döneme ait arkeolojik çalışmalar sonucunda elde edilen buluntular ve yazılı kaynaklar incelenmiştir. Bugüne kadar Antik Yunan toplumunda kadın ile ilgili birçok bilimsel çalışma yapılmıştır. Tarihi kaynaklara dayalı bu bilimsel çalışmalarda kadın eş, anne, kraliçe, ticaret erbabı, din kadını (rahibe) vs. farklı statülerde karşımıza çıkmaktadır. Toplumlarda çağın gereğine göre hukuk sisteminin değiştiği ve buna paralel olarak, kadının toplumsal statüsünde de değişikliklerin olduğu göz ardı edilmemiştir.

Antik Yunan kadınlarına dair spesifik çalışmalar bulunmaktadır. Çalışmamızda daha ziyade Antik Yunan toplumunda kadının toplumsal statüsünü erkekler ile mukayese ederek karşılaştırmalı bir yaklaşımla ele aldık.

Antik Yunan Düşünsel ve Toplumsal Hayatında Kadın Algısı isimli bu tezde çalışma konumuzun belirlenmesi, yürütülmesi ve yazılmasına kadar her aşamasında bilgi ve deneyimlerinden yararlandığımı kıymetli hocam Doç. Dr. Cuma Ali YILMAZ'a en içten teşekkürlerimi sunarım.

Gözde KIRAK
ELAZIĞ-2023

İÇİNDEKİLER

BEYAN	I
ÖN SÖZ	II
İÇİNDEKİLER.....	III
ÖZET	IV
ABSTRACT	V
FOTOĞRAFLAR LİSTESİ.....	VI
KISALTMALAR LİSTESİ.....	VII
1. GİRİŞ.....	1
2. DOĞUMDAN ÖLÜME ANTİK YUNAN KADINININ YAŞAMI	3
2.1. Antik Yunan Öncesi Toplumsal Yaşamda Kadın	3
2.2. Antik Yunan Toplumunda Kadının Yaratılışına Dair Düşünce	5
2.3. İlyada ile Odysseia Destanlarında Yunan Kadınları	7
2.4. Antik Yunan Medeniyetinde Kız Çocukları	11
2.5. Antik Yunan Ailesinde Kadın	15
2.6. Antik Yunanlı Kadınların Evlilikleri ve Çeyizleri	18
2.7. Antik Yunanlı Kadınların Giyim Kuşamları ve Takıları	26
3. ANTİK YUNAN TOPLUMUNDA KADIN.....	34
3.1. Toplumsal Yaşamda Antik Yunan Kadını	34
3.2. Siyasi Hayatta Antik Yunan Kadını	41
3.3. Dini Hayatta Antik Yunan Kadını	42
4. SONUÇ	49
KAYNAKLAR.....	50
ÖZ GEÇMİŞ	

ÖZET
ANTİK YUNAN DÜŞÜNSEL VE TOPLUMSAL HAYATINDA KADIN ALGISI

Gözde KIRAK
Yüksek Lisans Tezi

FIRAT ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
TARİH ANABİLİM DALI
Eskiçağ Tarihi Bilim Dalı
Mayıs 2023, Sayfa: VII + 53

Bu çalışmada özellikle tarihe ışık tutan her türlü arkeolojik ve yazılı malzeme tetkik edilerek Antik Yunan toplumlarında kadının toplum içindeki statüsünün ayrıntılı bir şekilde ortaya konulması hedeflenmiştir. Araştırmamızın ana konusu olan Antik Yunan Düşünsel ve Toplumsal Hayatında Kadın Algısı adlı çalışmamızın birinci bölümünde Antik Yunan kültüründe kız çocukları, kadın, Antik Yunanlı kadınların evlilikleri ve çeyizleri, Antik Yunanlı kadınların giyim kuşamları, takıları ile ilgili bilgiler verilir. Çalışmanın ikinci bölümünde ise Yunanlı kadınların sosyal hayattaki yerleri, siyasi hayattaki yerleri ve dini hayattaki yerleri ile ilgili bilgi vermeye çalışılmıştır. Araştırma ve çalışma sonucunda ise Yunan toplumunda kadının arka planda bırakıldığını, kendi hayatları ile ilgili söz sahibi olamadıklarını, erkeklerin hakimiyeti altında yaşamlarına devam ettiklerini aktarmaktayız.

Anahtar Kelimeler: Kadın, Antik Yunan, Evlilik, Giyim.

ABSTRACT
PERCEPTION OF WOMEN IN ANCIENT GREEK INTELLECTUAL AND
SOCIAL LIFE

Gözde KIRAK
Master Thesis

FIRAT UNIVERSITY
Graduate School of Social Sciences
DEPARTMENT OF HISTORY
Department of Ancient History

May 2023, Page: VII + 53

In this study, it is aimed to reveal the status of women in the society in detail in Ancient Greek societies by examining all kinds of archaeological and written materials that shed light on history. In the first part of our study titled Women in the Intellectual and Social Life of Ancient Greece, which is the main subject of our research, information is given about girls, women, marriages and dowries of Ancient Greek women, clothing and jewelry of Ancient Greek women, and in the second part of the study, the place of Greek women in social life. We tried to give information about their place in political life and their place in religious. As a result of research and study, in Greek society we convey that women are left in the background, they cannot have a say in their own lives, and they continue their lives under general domination.

Keywords: Woman, Ancient Greek, Marriage, Clothing.

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

Fotoğraf 1: Pandora.....	7
Fotoğraf 2: Çocuklu kadın.....	12
Fotoğraf 3: Okuyan kadın.....	14
Fotoğraf 4: Helene.....	17
Fotoğraf 5: Gelin.	20
Fotoğraf 6: Evli çift arabada.....	21
Fotoğraf 7: Gelin alayı.	23
Fotoğraf 8: Khitonlu Artemis Klaria.	29
Fotoğraf 9: Sandaletlerini giyen kadın.	31
Fotoğraf 10: Bronz defneyaprağı.	32
Fotoğraf 11: Gynaikeion'daki yaşam.	36
Fotoğraf 12: Erotik sahne.	37
Fotoğraf 13: Sappho ve öğrencileri.	38
Fotoğraf 14: Aspasia.	39
Fotoğraf 15: Sappho.....	40
Fotoğraf 16: Ksanthos Nereidler Anıtı.....	44
Fotoğraf 17: Cenaze töreninde kadınlar.	46
Fotoğraf 18: Saçlarını yolan kadınlar.	47

KISALTMALAR LİSTESİ

Kısaltmalar

a.g.e.	: Adı Geçen Eser
a.g.m.	: Adı Geçen Makale
a.g.t.	: Adı Geçen Tez
C.	: Cilt
çev.	: Çeviren
ed.	: Editör
MÖ	: Milattan Önce
MS	: Milattan Sonra
s.	: sayfa
S.	: sayı
Yay.	: Yayımlayan

1. GİRİŞ

İnsanlık tarihinin en uzun dönemini kapsayan Eskiçağ'da kadının toplumdaki konumu her zaman merak konusu olmuştur. Çağın ilk evrelerinde yeterli yazılı kaynaklara sahip olmamız araştırmacılar açısından önemli bir zorluk teşkil etmektedir. Helen coğrafyasında bu zorluk aşılabilmektedir. Avrupa kültürünün temelini oluşturan Helen kültüründe kadının sosyal yaşamdaki konumu araştırılmaya değerdir. Çalışmamıza başlarken günümüz dünyasının medeniyet merkezi olarak görülen Avrupa kültürünün temelini teşkil eden Antik Yunan toplumsal yapısında kadının konumunu belirlemek hedefimiz olmuştur.

20. yüzyılın 3. çeyreğinde Amerika'da sosyolog ve tarihçiler tarafından feminist hareketler olarak başlayan kadın çalışmaları devam eden süreçlerde birçok Avrupa ülkesinde karşılık bularak akademik mecrada yeni bir çalışma alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Feminist hareketler olarak başlayan akademik çalışmaların birçoğu erkekler tarafından yapılmıştır. Konunun kadın araştırmacılar tarafından da ele alınmasını faydalı bulduk. Antik Yunan dönemi kadınına yönelik çalışmalar 20. yüzyıla gelindiğinde edebi ve epigrafik kaynaklar ışığında hız kazandığı görülmektedir.

Çalışmamızda antik ve modern kaynaklar ışığında Antik Yunan toplumunda kadının statüsü ve rolleri ele alınmıştır. Bu minvalde Yunan toplumunda Dişi Tanrıça kültü güçlü bir biçimde karşımıza çıkmaktadır. Arkeolojik kazılar sonucunda ortaya çıkarılan pişmiş toprak kadın heykelcikleri buna örnektir. Gerek Yunan mitolojisi gerekse de Yunan toplumunda hâkim olan heykelcilik sanatında kadın figürlerin sıkça karşımıza çıkması konuya olan merakımızı arttırmaktadır. Cinsiyet farklılığının keskin bir şekilde vurgulandığı Yunan kültüründe bu farklılık kendisinden sonraki uygarlık sürecini de derinden etkilemektedir. Antikçağ ataerkil sosyal yapısı toplumun her katmanında karşımıza çıkmaktadır.

Antik Yunan çalışma sahasının birinci el kaynaklarını oluşturan Homeros, Herodot, Hesiodos gibi yazarların eserleri incelendiğinde kadının toplumsal yaşamdaki ikinci sınıf insan konumu belirgin bir şekilde görülmektedir. Antik Yunan toplumunda kadınların konumuna bakıldığında karşımıza çok büyük bir cinsiyet farklılığından dolayı arka plana itilen kadın figürü çıkmaktadır. Doğumundan itibaren ikinci sınıf insan muamelesi gören, çok kolay bir şekilde gözden çıkarılabilen, hayatlarının büyük bir bölümünde söz hakkına sahip olamayan, medeniyet kavramından uzak bir toplumsal yapı mevcuttur.

Antik Yunan toplumunda kadının siyasi, sosyal ve dini hayattaki konumu dönemin kaynakları ışığında açıklanmaya çalışılmıştır. Antik Yunan'da kadının baba evindeki çocukluğu, annelik ve evlilik hayatı üzerine kaynaklar ışığında bilgiler verilmiştir. Ekonomik imkanlar doğrultusunda sınıflara ayrılmış Yunan toplumunda farklı sosyal sınıflara mensup kadın hayatı üzerine bilgiler verilmeye çalışılmıştır.

Antik Yunan Düşünsel ve Toplumsal Hayatında Kadın Algısı başlıklı bu tez çalışmamızda Antik Yunan toplumundaki kadınların yaşamlarını, erkeklerin yaşamı ile karşılaştırarak aradaki uçurum belirlenmeye çalışılmıştır. Bununla birlikte kadına toplum tarafından verilen değer, hak, özgürlük konuları ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

Öncelikle çalışmamızın ilk bölümünde Doğumdan Ölüme Antik Yunan Kadının Yaşamı başlığı altında Yunan toplumunda kadının yaratılışına dair inanış ile ilgili bilinen ve Antik yazarlar ile günümüze kadar aktarılan bilgileri vermekteyiz. İlyada ile Odysseia Destanlarında ismi geçen

kadınlar ile ilgili kısaca bilgi vermektayiz. Sonrasında Antik Yunan toplumunda dünyaya kız çocuğu olarak gelmenin hayata yenik başlamakla aynı olduğunu anlatmaktayız. Ayrıca kadınların evlilik süreçleri ve aile hayatlarına dair bilgiler vermektayiz. Kadınlara özgü olan giyim kuşam hakkında resimler ile desteklenmiş olan bilgiler vermektayiz.

Çalışmamızın ikinci bölümünde ise Antik Yunan Toplumunda Kadın adlı başlığımız ile Yunan kadınının sosyal, siyasi ve dini hayat içinde bulunduğu konumlar hakkında araştırmalarımızı aktarmaktayız.

2. DOĞUMDAN ÖLÜME ANTİK YUNAN KADINININ YAŞAMI

2.1. Antik Yunan Öncesi Toplumsal Yaşamda Kadın

Würm Buzulu'nun sona erdiği döneme denk gelen çağ Epipaleolitik Çağdır. Epipaleolitik Çağ, Würm Buzulu'nun sona erdiği döneme denk gelmektedir. Dolayısıyla iklimsel değişiklikler, bu dönemin ortaya çıkmasında önemli bir etken olmuştur. Erimiş olan buzulların yerinde kar suyu ile beslenmiş olan büyük genişlikte çayırlar oluşmuştur. Yaşanan değişiklikler ise insanların yaşam biçimlerini derinden etkilemiştir. Bu dönemde insanlar yeni yaşam ortamında oluşan barınma sorunu için kulübeler ve çadırlar yaparak çözüm bulmuşlardır. Toplumsal yaşamın şekillenmesinde en büyük etken olan iklim ve coğrafya şartlarında yaşanan değişiklik toplumsal yaşam tarzlarında önemli değişikliklerin yapılmasını zorunlu kılmıştır. Yeni dönemde avlanmanın yetersiz olması ile toplayıcılığın öneminin arttığı görülmektedir. Epipaleolitik dönemin insanının yiyeceklerini yumuşakçalar, yumurtalar, mantarlar, kurbağalar, yabani tahıllar ve bal gibi besin ürünleri oluşturmaktadır. Cinsiyet farklılığından kaynaklanan iş bölümünde erkekler avcılık yaparken kadınlar toplayıcılık görevini üstlenmişlerdir. Toplayıcılık, Epipaleolitik dönemin dallarını meydana getirirken kadın ise bu rolüyle ekonomide önemli bir yer tutarak büyük bir güç kazanmıştır. Bu güç kadınlara özgürlük, saygınlık ve toplum içinde söz söyleme hakkını vermiştir. Kadının yaşamda, beslenmede, hayatı devam ettirmek için olan konularda üstlendiği rol kendisinin konumunun "Tanrıçılığa" yükselmesini sağlamıştır (Erbil, 2012: 32-37).

Kadınlık simgelerinin ilk betimlemesi otuz bin yıl kadar eskiye dayanmaktadır (Darga, 2013: 45). Mağara duvarlarında süsleyici motiflerin işlenmiş, cinsel organları abartılı Venüs heykelcikler yaygınlaşmıştır. Venüs, mitolojiden etkilenip kadın figürlere verilen isim olmakla birlikte Antik Yunan mitolojisindeki aşk tanrıçası Aphrodite'nin Roma'daki karşılığıdır (Şenel, 2014: 178). Venüsler cinsel bölgeleri abartılı şekilde ve şişman şekilde olan figürlerdir. Bu figürlerin abartılı olarak işlenmesi akıllara doğurganlık ile bağdaştırıldığı düşüncesini getirmektedir (Şenel, 2014: 179). Kadının doğurganlık özelliği birçok kulte bereket ile ilişkilendirilerek Tanrıça olarak karşımıza çıkmaktadır (Darga, 2013: 220). Tarımsal üretime geçilen toplumlarda bereket düşüncesinin soyut olarak kadın bedeniyle ilişkilendirilmesi kadının toplumsal yaşamdaki rolünün anlaşılması için oldukça önemlidir. Ayrıca figürler insanların imgesel olarak kadını önemli bir konuma yerleştirdiğini sunmaktadır (Darga, 2013: 221).

Kadının kendi vücudundan bir canlı gelmesi, bu canlıyı yani bebeğini, kendiliğinden ve sadece doğum sonrası gelen sütle doyurması kadını erkeğin karşısında özellikli yapıp farklılaştırmaktadır (Aydingün, 2006: 10). Kadınların kendine has olan ve doğuştan gelen bedensel özellikleri, erkek bedeninin sade özellikleri karşısında kadına bir üstünlük vermektedir. Farklı bedensel özelliklere sahip kadının doğurganlık özelliği ile insanlığın devamlılığını sağlaması toplumda Ana Tanrıça kültürünün oluşmasını sağlamaktadır. Eski Taş Çağdaki insanlar doğayı iyi şekilde izlemişlerdir. Toprağın tohum ile olan ilişkisini kadının doğurganlığı ile ilişkilendirmişlerdir. Bu şekilde Ana Tanrıça kültürü oluşmuş ve kadın bereketle ilişkilendirilmiştir (Aydingün, 2006: 11-28). Daha sonraları erkeklerin kendilerinin üremede olan rolünü fark etmesi, anaerik inanıştan ataerkilliğe geçişi etkilemiştir. Kadının bereketi simgelemesi ve yaşamın sürdürülüp korunmasında sahip olduğu etki tanrısal işleviyle bağdaştırılmış ve tanrıçalaştırılmasını kadına kazandırmıştır (Havilland, 2008: 413). Mermer, kemik, kil ve taş gibi

farklı malzemeler kullanılarak oluşturulan tanrıça figürleri mevcuttur. Cinsel organları ön plana çıkarılarak kadın bedenini doğanın bereketi ile ilişkilendirilmektedir. Kadının erkeğe göre ekonomiyeye daha fazladan katkısı olduğu toplumlarda yaşadıkları evreni yönetenlerin de tanrıçalar olacağı düşünülmüştür (Havilland, 2008: 413). Bazı araştırmacılar verimliliğin imgesi olarak insanların yaptıkları bu figürleri büyü ve dini törenlerde kullandıklarını düşünmüşlerdir (Aydingün, 2006: 27). Ayrıca mitolojide tanrıçaların rolü, kadınların daha özgür olduğu, daha fazla saygınlık aldığı bir Eski Çağı betimlemektedir.

Klanlar nizamının en üst aşaması, Epipaleolitik çağda oluşup bu özelliğini Neolitik devirde devam ettirmiştir. Neolitik devirde yaş ve cinsiyete bağlı iş bölümü bulunmaktadır. Başlangıcı Paleolitik devire uzanan cinsiyete göre iş bölümü yeni ekonomi şekillerinin gelişmesiyle zamanla daha fazla güçlenmiştir (Diakov ve Kovalev, 2008: 33). Erkekler avlanmış, kadınlar ve çocuklar da ellerinde değnekler ile toprağın üstü ve altında yiyecek aramışlardır. Dönemin sosyo-ekonomik yapısına bakıldığında kadın toplayıcılık, toprağın işlenmesi, çömlek yapımı ve ev işlerini yaparak toplumsal statüsünün güçlü olduğu belirgin bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. Kadının toplumsal yapıdaki aktif rolünün sonucu olarak araştırmacılar tarafından “anaerkil büyük aileler” ismi verilen birçok büyük grubun varlığı dönemin toplumsal yapısındaki kadının konumu hakkında detaylı bilgi vermektedir (Diakov ve Kovalev, 2008: 33). Toplumda eşit haklara sahip olan kadın ve erkeklerin tümü kendi reislerini seçebilmekte ve gerektiğinde onları görevden alabildikleri bilinmektedir. Toplumun temelinde anaerkil klan bulunmaktadır. Tarım ile çömlekçilik kadının ekonomik rolüne daha da önem katmıştır. Nitekim klanlar düzeninin en üst seviyesinde kadının bazı durumlarda erkeğe kıyasla daha aktif rol aldığı bilinmektedir (Diakov ve Kovalev, 2008: 34). Evdeki işlerin yönetimini yüklenen anaerkil büyük ailenin üretim döngüsünün yöneticisi olması kadının toplumsal statüsü hakkında yeterli bilgiyi vermektedir. Klan reislerinin dahi kadınları dikkate almak mecburiyetleri vardır (Diakov ve Kovalev, 2008: 46).

Paleolitik dönem kadınları, doğum yapması nedeniyle kutsal görülmektedirler. Kadının doğum, hamilelik sürecinde vücudunun değişip şişmesi ve sonrasında küçülmesi, kendi bedeninden bir canlı dünyaya getirmesi insanlar tarafından olağanüstü olarak görülmekte ve insanların çoğalma yani üreme özelliklerini bildikleri zamanlardan sonra üretilen eserlerde kadınlar konu olarak anlatmıştır (Darga, 2013: 43).

Avcılığın hâkim olduğu dönemde öncelikli din olan totemciliğin yerini sonradan tarım ve hayvancılığın gelişmesiyle daha karışık fikirler almış ve totemcilik ikinci planda kalmıştır. Üreten ve verimli bir güç olan toprak, anaerkil şartlarında, dişi ataya dini saygı gösterme ile birleşen bir tapınma simgesi halini almıştır (Diakov ve Kovalev, 2008: 52). Totemciliğin yerini alan yeni karmaşık fikirler toprağın verimliliğine katkı sağlamak ve döllemenin devamının olması için beslenmede temel kaynak olan toprağa tapınmadır. Klan düzeninde tapınmanın temel nesnelere birini de *büyücü kadın* düşüncesi oluşturmaktadır. Böylece farklı klanlara mensup erkeklere karşın, kadınlar topluluğun birlik simgesi oldukları, anaerkil klanın kökenine bağlı kalmışlardır (Diakov ve Kovalev, 2008: 52).

Neolitik Çağ ile birlikte Ege ve Akdeniz’i etkileyen inanç anaerkil inanç sistemi olmaktadır (Roller, 2004: 24). Ulaşılan arkeolojik bulgular söz konusu bu bölgeyi etkilemiş olan inanç sisteminin Anadolu’ya kadar uzandığını ortaya koymaktadır. Neolitik çağda kutsal anlam taşıdığına inanılan farklı ve çok sayıda insan figürlerinin ortaya çıktığı Çatalhöyük ve Hacılar’da keşfedilen bulgular Ana Tanrıçaya tapınmanın MÖ 7000-6500’lere kadar dayandığını ortaya

koymaktadır. Özellikle hamile gibi görünen şişkin karınlı çıplak şekilde tasvir edilen kadın betimlemeleri buna örnek olmaktadır. Toprak ile özleştirilen kadın yeryüzünün hâkimi, yaşam ve ölüm veren Ana Tanrıça'dır. Çatalhöyük'te bulunmuş olan şişman bir kadın figürünün karnında tohum tanesinin bulunması doğurganlık özelliği olan kadın bedeni ile bereket düşüncesi arasındaki bağlantı üzerine bizlere açıkça bilgi vermektedir (Darga, 2013: 45). Ayrıca 1957-1960 senelerinde Hacılar'da yapılan kazı sırasında tahıl deposunda bulunmuş olan bir kadın figürü de (Aydingün, 2006: 17) kadının toprakla, bolluk ve bereketle ilişkilendirildiğine kanıt olmuştur. Ayrıca Neolitik dönem yerleşim bölgesi olan Çatalhöyük'te bulunan Ana Tanrıça figürü, Venüs figürü gibi çıplak olarak göğüs, göbek ve kalçalar öne çıkarılmış ve doğum şeklinde işlenmiştir (Mellaart, 2003: 13).

Tunç Çağı'na gelindiğinde ise yine Ana Tanrıça figürüne rastlanmaktadır. Bu çağa ait Kykladlar'da bulunmuş bir kadın figürü Ana Tanrıça özelliklerini açıkça göstermesi açısından önem arz etmektedir (Akalin, 2003: 18-31). Bu figürün gözleri ve ağız kısmı işlenmemiş, sağ el, sol elin üstünde olacak şekilde karın kısmında bağlanmış, bacaklar ise birbirine yapışmıştır ve hafif bükülmüş bir şekilde tasvir edilmiştir. Figürlerin göğüs, kalça ve üreme organları vurgulanarak kadının bereket sembolü ve doğurganlık yönü ön plana çıkarılıp doğa ile bir gibi sembolleştirilmiştir (Akalin, 2003: 18-31). Bu figür daha önceki Venüs figürü ile Çatalhöyük ve Hacılar'daki figürler gibi işlenmiştir. Bu durum arada olan zaman ve coğrafya farkına rağmen figürlerin birbirinden etkilendiğini göstermektedir. Anadolu'nun farklı yerlerinde Ana Tanrıça'ya farklı isimler ile tapınma olmuştur. Kültepe tabletlerinde Kubaba, Lydia'da Kybebe, Phrygia'da Kybele, Hititler'de Hepat, Komana Pontika yani Tokat bölgesinde Gömenek ile Kayseri yöresindeki Komana, Kappadokia Kemer kentlerinde Ma, Ephessos'ta Artemis olarak karşımıza çıkmıştır. Ana Tanrıça inancı sadece Anadolu ile sınırlı değildir. Mısır'da İsis, Suriye'de Lat, Girit'te Rea, Roma'da Venüs olarak anılmıştır. Böylece Ana Tanrıça'nın farklı şekilleri ortaya koyulmuştur (Demiralp, 2010: 2).

2.2. Antik Yunan Toplumunda Kadının Yaratılışına Dair Düşünce

Bütün Eskiçağ toplumlarında, bütün Semavi dinlerde genel olay örgüsü birbiriyle örtüşen ilk insan çiftinin yaratılış hikayesi mevcuttur. Bütün inanç sistemlerinde ve bütün mitolojilerde tanrı erkeğe kendisine benzeyen bir eş yaratmaktadır. Birçok toplumda kadının yaratılış hikayesi erkek için ilk günahın işlenmesi olarak tasvir edilmektedir. Benzer durum Antik Yunan toplumu mitolojisinde de kendisine yer bulmaktadır. İslam'ın Adem ve zevcesi, Tevrat'ın ve İncil'in Adem ve Havva'sı Antik Yunan'da Prometheus ve Pandora olarak karşımıza çıkmaktadır. Antik Yunan dönemi dini metinleri toplumsal yaşamda kadının rolü konusunda gerekli açık ifadelere sahiptir (Durmuş, 2014: 3). Aynı şekilde Semavi dinlerin temelinde olduğu gibi Yunan toplumunda da önce erkeklerin yaratıldığı düşüncesi hakimdir. Semavi dinlerdeki genel kanı doğrultusunda Havva yaratılana kadar Adem'in günah işlemediği bilinmektedir. Semavi dinlerin Adem ve Havva'sı, Yunan inanç sisteminde Prometheus ve Pandora olarak yerini almıştır (Durmuş, 2014: 3).

Yunan mitolojisine göre; evrende hakimiyet kurmak için tanrılar ile mücadele eden devlerden biri olan, Lapetos ile Okyanus tanrısının kızı Klyneme'nin oğlu Prometheus mücadelesi vardır. Zeus'u alt etmek isteyen Prometheus, Zeus'a, kendi kestiği bir öküzü parçalayıp bu et parçalarından seçmesini söylemiştir (Graves, 2012: 181). Niyeti ise et parçalarıyla sardığı kemikleri Zeus'a, öküzün midesine yerleştirdiği etleri de insanlara vermektir. Bu şekilde de Zeus'u kandırmayı amaçlamıştır. Ancak sınırsız zekası olan Zeus bu tuzağı bilse de sesini çıkarmaz ve

karşılık olarak insanların hayatı için önemli yere sahip olan ateşi saklamıştır. Ancak başka kaynaklarda olay örgüsü farklı ilerlemektedir. Zeus'un bu tuzağı anlamadığı ve Prometheus'un onunla alay edip gülmesiyle birlikte kandırılmış olduğunu anladığı bilgisi vardır (Graves, 2012: 181). Daha sonrasında tekrar Prometheus, Zeus'u kandırarak ateşi çalmış, insanlara vermiştir. Zeus bu duruma karşılık olarak insanlara ceza olarak bir dert vermek istemektedir. Bu görevi Hera ile oğulları olan Ateş Tanrısı Hephaistos'a vermiştir. Zeus, Hephaistos'a balçıktan bir kız şekillendirme görevini vermiştir (Hesiodos, 1977: 535). Athena kıza giysiler giydirmiş, başına taze çiçeklerden yapılmış taç koymuştur. Sonrasında ise Hephaistos bu kıza ışıldayan bir takı vermiştir. Sonunda ise tanrıları, insanları şaşırtan güzellik oluşmuştur. Artık "tanrıların armağanı" anlamını taşıyan Pandora¹ yani ilk kadın yaratılmıştır (Hesiodos, 1977: 535). Yunan mitolojisindeki bu olay bize göstermektedir ki kadın olgusu tanrılar tarafından bilinmekte fakat insanlar tarafından bilinmemektedir. Tanrı insanlar için ceza olarak kadını yaratırken ceza olan kadının kendisi değil erkekler arasında üstlendiği roldür.

Zeus, oluşturdukları bu kadını yani Pandora'yı Prometheus'un kardeşi olan Epimethus'a eş olması için gönderir (Eliade, 2000: 311). Pandora tanrısal güzellikte ve zeka sahibidir. Epimethus, Prometheus'un kendisine karşı çıkmasına rağmen Pandora ile evlenmektedir. Sonrasında ise Tanrı Zeus, Pandora'ya düğün armağanı olarak toprak ile yapılmış bir çömlek vermektedir. Evlilik tamamlanana kadar bu çömleği asla açmamasını istemesine rağmen merakına yenik düşen Pandora çömleği erken açmaktadır. Böylece kötülükler dünyaya bırakılmış ve yayılmıştır (Eliade, 2000: 311). Bundan sonra ise kadınlar artık erkeklerin hayatlarına dertler getirmiştir. Hatta tahta at ile Troya'nın yıkılışı, Zeus tarafından Pandora yani kadın ile erkeklere verilen ceza arasındaki anlam aynı görülmektedir (Blundell, 1995: 24). Mite göre kadının yaratılışında kadının bünyesinde kötülük yaratılmamış, bunun yerine kadının yaratılışından sonra dertler ve kötülükler bir çömlek içerisinde kadından ayrı olarak insanlara verilmektedir. Yani asıl ceza olan kadının yaratılışı değil kadından sonra yine tanrılarınca düğün hediyesi olarak bir çömlek içerisinde verilen dertler ve cezalardır. Kadın ceza olarak gösterilmezken, cezanın kadının yaratılışından sonra verilmesi toplum hafızasında kadının suçlu olarak göstermektedir. "Her şeyin başı Khaos'tu. Geniş göğüslü anne Gaia vardı, bunlar ölümsüzlerin kökeniydi..." sözlerini Theogonia'da (Roller, 2004: 28) kaleme almış olan Hesiodos, buraya dikkat çekmektedir. Böylece Yunanistan'da insanoğlunun ilk zamanlardaki tanrısının Toprak Ana olduğu düşüncesine dikkat çekilmiştir (Uslu, 2018: 9-10). Kadın cinsel açıdan farklılık getirmemekle birlikte dişi olan tanrıçalar zaten vardır. Doğum ise Pandora'dan önce tanrı-tanrıçalar arasında mevcuttur. Kadınlar üzerinden insanlara verildiği ifade edilen cezalar erkek yaşamına üzüntü katan olaylardır. Kadının getirdiğinin sadece saf şekilde kötülük olduğu düşünülmektedir (Sissa, 2005: 80).

Din, toplumların düşünce biçimini, gelenek ve göreneklerini, yaşam tarzlarını etkileyen en büyük toplumsal olgudur. Toplumların bütün yaşayışlarına yön veren din olgusu milletleri birbirinden farklılaştıran en büyük etkidir. Antik Yunan mitolojisine bakıldığında ise kadın yaratılışından itibaren en büyük günah olgusu olarak görülmektedir. Bu durumun doğal sonucu olarak Yunan kadını toplumun her kesiminde günah olarak görülmesinden dolayı geri plana itilmektedir. Yunan toplumunda tanrılar katında ve insanlar arasında günah olgusu ile beraber yaratılmış olan kadın hayatının her evresinde bu sosyolojik baskıyla beraber yaşamak zorunda

¹ Yunan Mitolojisinin en önemli olaylarından olan Pandora için bkz. Hesiodos, 1977.

bırakılmıştır. Mitoloji ile gelen toplumsal baskı sonucu kız çocuklarının doğumlarından itibaren evlilik ve aile hayatları boyunca karşılaştıkları zorluklar ileride detaylandırılacaktır. Bu toplumsal kanı sonucu kadınların yaşamlarının nasıl yönlendirildiğini, şekillendiğini detaylandıracağız.

Fotoğraf 1: Pandora. (Şahin, 2013: 285)

2.3. İlyada ile Odysseia Destanlarında Yunan Kadınları

Antik dönemin ünlü filozofu Homeros, eserlerinde Yunan toplumu ve diğer toplumlar ile ilgili önemli bilgiler verilmektedir. MÖ 8. yüzyılda yaşamış olan Homeros, “İlyada” ile “Odysseia” adlı Hellen dünyasındaki en eski iki destan örneğini ortaya koymaktadır (İplikçioğlu, 1997: 78). Antik Yunan dünyasının önemli ozanlarından olan Homeros’un destanları, hem edebi hem de tarihsel gerçekleri anlatması, tarihe kaynaklık etmesi açısından önem taşımaktadır. Yaşadığı çağın sosyal, siyasi, ekonomik yaşantısını eserlerine yansıtmıştır (İplikçioğlu, 1997: 79).

Önemli destanlardan olan İlyada’nın içeriği arkeolojik çalışmalar ile kanıtlanmış olan Troya Savaşı’dır. Odysseia destanında ise İthake Kralı olan Odysseus’un, Troya’dan kendi ülkesine dönerken, başından geçenler aktarılmaktadır. Destanlar eski Miken dönemini hatırlatarak aristokrat Hellen toplumundaki insanların duygularına dikkat çekmektedir. Hellen tanrılar dünyası ile ilgili bilgiler ana hatlarıyla anlatılmıştır (İplikçioğlu, 1997: 78).

Homeros destanları Yunan eğitiminde önemli bir yer tutmaktadır. Bu destanlar Yunanlıları birlik haline getiren unsurlardandır. Kahramanlık destanları olan Homeros’un aktardıkları Eski

Yunan düşüncesinde yiğitliğe verilen önemi yansıtmaktadır. Dönemin toplumunun sosyal yapısını anlamak için kıymetli bilgiler vermekle birlikte Yunan siyasi düzen ve inanç sistemini de anlamamıza çok fazla katkı sağlamaktadır (Demiralp, 2010: 1-11). Antik Yunan'da toplumun nesilden nesle aktardığı destanlar, hikayeler aslında toplumdakilerin yaşamlarının yansımasıdır.

Homeros destanları Yunan kadınları hakkında bilgiler vermektedir. Bu destanlarda geçen kadın isimleri; Helene, Hekabe, Andromakhe, Kassandra, Penelope, İphigeneia, Arete, Nausikaa, Kirke, Kalipso'dur. Bu isimler hakkında bilgiler verilecektir:

Helene, İlyada destanının önemli kadın kişiliği ve Antik Yunan döneminin en ünlü kadınıdır. Ayrıca Helene, çok sayıda mit ve efsanelere konu olmuştur. Asıl ününü Homeros'un eserleri olan İlyada ve Odysseia destanlarından almaktadır. Destana göre Helene; Paris ile Troya'ya kaçışından önce Sparta Kralı Menelaos ile evlidir (Uslu, 2018: 20). Helene, sadakatsiz bir eş olarak gösterilmiştir. Akıllı havada genç kız ve vefasız bir eş olmakla ünlüdür. Ancak en büyük üzü Troya Savaşı'na neden olmasından kaynaklanır (Uslu, 2018: 19). Yine de Homeros, destanında çok fazla yerilmemiştir. Çünkü Helene, kötü şanslı ancak büyüleyici güzelliğinin ve şehvetli doğasının kurbanı olarak tasvir edilmektedir (Prunhuber, 2014: 58).

Odysseia destanında ise Helene ile ilgili olarak iyi ev kadını, sevgi ile dolu olan anne, itibarlı bir kraliçe olduğunu bilgisi bulunmaktadır (Uslu, 2018: 21). Odysseus ile Penelope'nin oğlu Telemakhos babasını aramaya çıkıp Menelaos'un sarayına gitmiştir. Burada en yakın en candan konukseverliği Helene'den görmüştür. Helene, Telemakhos'u kendi çocuğuymuş gibi kucaklamıştır. Helene, Mısır'dan öğrenmiş olduğu tıp bilgisiyle Telemakhos'a, sinirini alacak, acısını unutturan, onu sakinleştiren bir ilaç hazırlamış ve şaraba karıştırıp ikram etmiştir (Homeros, 2006: 60). Dinlenmesi için hizmetçilere, renkli yataklar hazırlatarak samimiyetiyle konukseverliğini göstermektedir (Homeros, 2014: 61).

Destanın bir diğer kadın kahramanı olan Hekabe ise Troya Kralı Priamos'un karısı Troya kraliçesidir. İlyada eserinde anaç kişiliğiyle ön plana çıkan kraliçe Hekabe oğlu Paris'e hamileyken bir rüya görmüştür (Uslu, 2018: 21). Rüyasında Troya'nın yıkıldığını ve kendi karnından sıçrayan bir alevin Troya'yı yakıp, her yeri yangın alanına çevirdiğini görmüştür. Hekabe, rüyasını olumsuz şekilde yorumlayan kahinlerin söylediklerini yaparak doğumdan sonra bebeğini dağa bırakıp, tek başına Troya'ya dönmüştür (Erhat, 2007: 265). Fakat daha sonra oğlunun hayatta olduğunu öğrenen Hekabe annelik hislerine yenilerek ve oğlunu yanına almaktadır. Homeros destanlarında geçen önemli kadın karakterlerden olan Hekabe, daha sonradan tragedyalarda abartılı şekilde anlatılmaktadır. Çocuklarının korkunç işkencelere maruz kalmaları ve ölmelerinden sonra üzüntüden gözü dönmüş, kimseyi görmeyen, saldırgan ve acılı anne figürü olarak betimlenmiştir (Erhat, 2007: 132). Hekabe ayrıca, İlyada destanında, şirin dilli, eli bol ve dini bütün bir anne olarak yansıtılmıştır (Erhat, 2007: 130)

Diğer bir kadın kahramanımız olan Andromakhe, Homeros destanlarında adı geçen Hektor'un eşidir. Kocasını Hektor'u Akhilleus ile savaşmaktan vazgeçirmeye çalışmış fakat Hektor'un yazgısına engel olamamış olarak tasvir edilmektedir (Wöhlcke, 2005: 102).

Homeros'un aktardığı bir diğer kadın kahramanımız olan Kassandra, Hekabe ile Troya kralı Priamos'un kızıdır. Abisi Hektor ve nişanlısını savaşta yitiren Kassandra Troya atının tehlikesi konusunda etraftakileri uyarmasına rağmen onu dinleyen olmamıştır. Kassandra rahibe olmayı, geleceği bilmeyi çok istemektedir. Bu isteği doğrultusunda tanrı Apollon tarafından ona seçenek sunulmuştur. Kassandra'yı arzulayan tanrı Apollon, onunla birlikte olma şartı ile Kassandra'ya

geleceği görebilme becerisini vereceğini söylemiştir (Uslu, 2018: 25). Cassandra teklifi kabul ettikten sonra Apollon onun ağzına tükürerek geleceği görme mucizesini vermiştir. Önce Apollon ile birlikte olmayı kabul eden Cassandra rahibe olma arzusundan dolayı sözünden vazgeçmiştir. Apollon, kendisi ile birlikte olmayınca bu duruma oldukça kızar ve sonuç olarak Cassandra'yı lanetlemiştir. Artık Cassandra geleceği görüyor olsa da kimse ona inanmayacaktır. Çok istemiş olduğu rahibeliği yapamayacaktır. Hatta kadın olarak rencide edilecektir. Troya savaşının sonunu bilip görmesine rağmen kendisine inanılmamıştır (Uslu, 2018: 26).

Kadın kahramanlarımızdan bir diğeri Penelope Homeros'un Odysseia destanında yer alan önemli kadınlardan biridir. İthaka Kralı Odysseus ile evli ve oğlu Telemakhos'un yetişmesi ile ilgilenmiştir. Kocasına her zaman sadakatli bir eş olan Penelope kocası yokken onun elbet bir gün geleceğine inanmıştır (Uslu, 2018: 26). Penelope bu kişiliği ile Yunan toplumunun olmasını beklediği kadın ve eş profilini sunmaktadır. Eşi yanında yokken bile başka bir erkekle olmamak için direnmiş, kocasına her zaman sadık kalmıştır. Böylece Penelope evlilikte sevginin simgesi haline gelmiştir (Erhat, 2007: 268-269). Homeros Penelope'yi örgü dokuma yaparken betimlemiştir. Penelope devamlı örmüş olduğu dokumayı sökmüştür (Estin ve Laporte, 2002: 176). Kendisine ve zenginliklerine talip olanların isteklerini ustaca ve sabırla erteleyerek kocasına olan sadakatini devam ettirmiştir (Estin ve Laporte, 2002: 176). Penelope, Yunan toplumu için sadakatin sembolü olmuştur. Bizlere ulaşan antik kaynaklardan öğrendiğimize göre Yunanlılar onu Tanrıça rütbesine yükseltmiştir (Uslu, 2018: 29).

Destanların diğeri bir kadın kahramanı olan İphigeneia, Mykenai Kralı Agamemnon ve Klytaimnestra'nın kızı olup Yunanlı bir kadındır. İphigeneia mitosu Troya Savaşı'yla ilgili olmasına rağmen, Homeros İphigeneia'dan az bahsetmiştir. İlyada'da sadece birkaç yerde (Uslu, 2018: 29) "İphiannasa" diye geçmektedir. Ancak tragedya yazarları özellikle Euripides'in "Euripides, "İphigeneia Aulis'te" (Euripides, 2017) ve "İphigeneia Tauris'te" (Euripides, 2017) adlı eserlerinde ondan detaylı olarak söz etmektedir (Uslu, 2018: 29). Akha ordusunun Troya'ya varmak amacı ile on yıl kadar bir süre heba ettiği anlatılmaktadır. Bir süresi savaşa gidecek olan pek çok filonun Euboa yarımadasının karşısında olan bir liman olan Aulis'te toplanması ile harcanmıştır (Erhat, 2007: 170-171). Akhalar orada toplanıp ve daha sonrasında gemilerin gidebilmesi için lazım olan rüzgarın esmesini beklemişlerdir (Uslu, 2018: 29). Ne yazık ki bekledikleri rüzgar esmemiş ve gidememişlerdir. Bu konu ise bilici Kalkhas'a sorulmuştur (Uslu, 2018: 29). Kalkhas'ın verdiği cevap ise Agamemnon'u öfkelenmiştir. Kalkhas'a göre rüzgarın esmesi için Agamemnon'un kızı İphigeneia'yı kurban etmesi gerekmektedir. Artemis'e adanan kutsal geyiği avlayan Agamemnon Tanrıça Artemis'in öfkesini üzerine çekmiştir. Böylece Tanrıça Artemis rüzgarın esmesini engellemektedir. Tanrıça, ancak Agamemnon'un kızı İphigeneia'yı kendisine kurban olarak vermesiyle öfkesinden vazgeçip, filonun yola çıkmasına izin verecektir. Agamemnon ise ilk başta bu isteğe sıcak bakmaz. Ancak özellikle Menelaos'la Odysseus'un ısrarları sonucu Akhaların çıkarımı kendisinin çıkarından öncelikli tutmaya karar vermiştir (Uslu, 2018: 29). Kral Mykenai'de kalan ailesine kızını Akhilleus'la nişanlamak için karısı Klytaimnestra'ya haber göndermiştir. Klytaimnestra, kızını Aulis'e getirmiştir. Sonrasında İphigeneia, kurban edilmek için sunağa çıkarılmıştır (Uslu, 2018: 30). Bıçak tam boğazına dayandığı an Tanrıça Artemis, İphigeneia için üzülmüş ve ona merhamet etmiştir. Kızı yukarıya kaldırıp yerine bıçak altına geyik bırakmıştır (Erhat, 2007: 170-171).

Bu olay sonrası rüzgarlar eser ve filolar artık Troya'ya yetişmek için yol almışlardır (Uslu, 2018: 30). Kişi ve kahramanların değiştiği bu olay örgüsünün benzerlerine diğer Semavi dinlerde de rastlanılmaktadır. Yahudilikte kurban kişi İshak Peygamber, kurban edilen hayvan koç iken bu olay İslamiyet'te kurban edilen Peygamber İsmail, kurban edilen hayvan koç olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bizler bu mitos ile Yunan toplumunda kadınların konumu, yaşantısı ile ilgili bilgi edinmekteyiz. Mitoslar topluma ait kültürü, toplumun inançlarını düşünce yapısını yansıtır. Kadınların evlilikleri ile ilgili söz haklarının olmadığı açıkça anlaşılmaktadır. Bağlı olduğu erkekler ne derse ne isterse onu yapmaya mecbur kalmışlardır. Yaşama devam etme, kurban edilme konularında da yine söz hakları yoktur. Kaderlerine razı olup sessiz kalmış ve kendilerine hak görülen durumları kabullenmişlerdir.

Diğer bir kahramanımız olan Arete, Homeros'un Odysseia destanında bahsettiği kadınlardan biridir. Kendisi Phaiak Kraliçesi olup, eşi Alkinoos'dur. Arete'ye eşi derin saygı beslemektedir. Erdemli kişi anlamına gelen Arete, isminin anlamına yakışan erdemli bir karakter olarak tasvir edilmektedir (Uslu, 2018: 30).

Homeros destanında geçenler ile bizler Arete'nin Phaiaklar içinde sözünün geçtiği, cömert, erdemli, saygı duyulan, misafir ağırlamayı seven biri olduğunu öğrenmekteyiz (Uslu, 2018: 31).

*“...Alkinoos kendine karı aldı onu,
Arete'yi öyle saydı, öyle saydı ki,
Hiçbir kadın böyle sayılmadı yeryüzünde,
erkeğinin buyruğunda, evinde yaşayan hiçbir kadın,
hem çocukları, hem kocası saydı onu yürekten,
halk da bir tanrıça gibi baktı ona,
tatlı sözlerle selam verirlerdi kente inince o,
çok akıllıydı, iyi yürekliydi de ondan,
yatıştırırdı bütün kavgalarını erkeklerin.”* (Homeros, 2006: 115).

Diğer bir kahramanımız olan Nausikaa ise Phaiak Kralı Alkinoos ile Kraliçe Arete'nin kızlarıdır. Homeros'un Odysseia isimli olan destanında adı geçmektedir. Nausikaa, konuksever Phaiak prensesi olarak anlatılmıştır. Odysseus'a evine dönebilmesi için yardım etmiş ve Odysseus ile evlenmek istemiştir (Uslu, 2018: 31). Ancak Odysseus ona başından geçen olayları anlatmıştır. Sadece tek isteğinin karısına, çocuğuna ve sarayına dönmek olduğunu söylemektedir (Uslu, 2018: 31). Sonrasında ise Nausikaa, Odysseus'a karşı beslediği hissettiği duygularını bastırmış ve onun isteklerine kavuşmasına yardım etmiştir (Erhat, 2007: 232-233).

Destanda geçen diğer bir kadın kahraman büyücü olan Kirke'dir. Adasına giden Odysseus'un adamlarını domuza dönüştürmüştür. Odysseus, Hermes'in kendisine vermiş olduğu otu yemiştir ve Kirke'nin büyüünden böylece kurtulmuştur. Yaptığı büyüden onun değişmediğini gören Kirke ise korkmuştur. Odysseus'un her ne isterse istesin, istediğini yerine getirip yapacağını demiştir (Hamilton, 1997: 161). O ise adamlarının tekrar insan haline gelmelerini, dönüştürmesini istemiştir. Odysseus'un isteği yapıp yerine getirmiştir. Sonrasında ise bir yıl süresince Kirke'nin sarayında birlikte yaşamışlardır (Hamilton, 1997: 162).

Destanlarda adı geçen son kadın kahramanımız Kalipso'dur. İsim olarak saklayıcı anlamına gelen Kalipso, Odysseia eserinde iyi niyetli, güzel kalpli tanrıça olarak tasvir edilmektedir (Maclachlan, 2012: 27).

Mitolojiler ve destanlarda geçen Yunan kadın kahramanları incelediğimizde kadınlar birçok formda karşımıza çıkmaktadır. İlk kahramanımız Helene büyüleyici bir güzelliğe sahip olmakla birlikte tarihin en ünlü savaşlarından Troya Savaşının sebebi olarak gösterilmektedir. Büyüleyici güzelliği Helene'ye şöhretle beraber lanetli olacak düzeyde kötü şans getirdiği görülmektedir. Böylece Helene figürü lanetli güzelliği temsil etmektedir. Hekabe kadın figürü incelendiğinde ise birçok toplumda karşımıza çıkan iyi yürekli, merhametli ve acılı bir anne figürü olarak betimlenmiştir. Andromakhe ise savaşlarda kocasını yitiren talihsiz kadın figürünü temsil etmektedir. Cassandra, ailenin talihsiz genç kızı figürünü betimlemektedir. Penelope ismi de sadakat sahibi asil kadın figürünü temsil etmektedir. İphigeneia karakteri ise birçok toplumda ve Semavi dinde karşımıza çıkan koşulsuz teslimiyeti sonucu Tanrı tarafından merhamet gören ve kurban edilmekten kurtulan figür olarak betimlenmektedir. Arete karakteri sahip olduğu erdemli kişilik sayesinde kocası ve toplum tarafından saygı gösterilen kadın figürünü temsil etmektedir. Nausikaa karakteri ise anne ve babasına layık iyi ahlaklı figürü temsil etmektedir. Kirke karakteri büyücü kadın figürünü temsil ederken, Kalipso karakteri ise iyi kalpli güzel tanrıça figürünü temsil etmektedir. Homeros destanları bizlere kadını erkekten, erkeği de kadından bağımsız düşünemeyeceğini anlatmaktadır. Yunan kadınları ile ilgili bilgiler bizlere kadının, erkek yaşamında her zaman etkisinin olduğunu göstermektedir.

2.4. Antik Yunan Medeniyetinde Kız Çocukları

Antik Yunan toplumunda çocuk sahibi olmanın koşulu olarak görülen evlilik kutsal sayılmaktadır (Coşgun, 2011: 12). Eski Yunan düşüncesinde çocuğun cinsiyetini doğumdan önce belirleyen yöntemler vardır (Demiralp, 2008: 3). Bunlar hem çocuğun anne karnında oluşumunda hem de cinsiyetinin belirlenmesinde erkeğin daha baskın etkisinin olduğu vurgulanmaktadır. Günümüz toplumunda var olan genel geçer yargılarla kıyaslandığında o günün düşünceleriyle paralel yargılara sahip olunduğu görülmektedir. Filozof Empedokles'e göre; vücudun sağ tarafından üretilen spermde erkek, sol tarafından üretilen spermde kız çocuğu oluşur (Demiralp, 2008: 3). İstenmeyen bebeklerden kurtulma yolları aranmaktadır. Hatta kurtulma seçeneklerinden biri olarak kürtaj yapılmıştır (Coşgun, 2011: 15).

Kız bebeklerin genellikle istenmediğini ve ölüme terkedildiklerini bilmekteyiz. Kimi anlatılara göre kocasının annesi tarafından kışkırtılan bir anne, kız bebeğini ölmesi amacıyla hendeğe bırakırken, bir oğlu olan dul kadın, diğer insanların fikir vermesiyle yeni doğmuş olan kız bebeği ihmal ederek ölmesine sebep olabilmektedirler (Demand, 1994: 7).

Fotoğraf 1: Çocuklu kadın. (Çelebi, 2018: 150)

Elealı Parmenides'e göre, erkek bebeklerin sağdan, kız bebeklerin soldan geldiği düşünülmektedir. Başka bir teoriye göre ise; anne rahminin sıcaklığı, çocuğun cinsiyetini belirleyen bir faktördür (Demiralp, 2008: 3). Bu teoriler ışığında erkek ve kadın cinsiyetine bakışın temelden kutuplaştırıldığı söylenebilir. Hamileliğin başlarında rahimde iyi ısınan ceninlerin erkek; bu ilk ısıdan yoksun kalanların da kız olacağı düşünülmektedir. Erkek ceninin, daha önce gelişip ve fiziksel olarak daha dirençli olduğuna inanılmaktadır (Demiralp, 2008: 4). Aristoteles'in düşüncesi ise; insanı oluşturan maddenin, kadın tarafından sağlanırken asıl önemli olan zekâ ve hareketin ise erkek tarafından sağlandığıdır (Ross, 2011: 196).

Kadınlar hayatta kalabilmek için erkek soyundan çocuk doğurmak zorunda bırakılmıştır. Kız çocukları dünyaya geldiğinde yük olarak görülmüştür. Kız çocuk doğumlarında ailenin mutlu olmaması normal karşılanmaktadır (Demand, 1994: 3). Erkek çocuklara fazla kıymet verilen Antik

Yunan toplumunda kız çocuk beslenmeleri dahi erkek çocuklara nazaran daha azdır. Kızlar daha erken süttten kesilerek sağlıklı olmayan ürünler ile beslenmeye mecbur bırakılmışlardır (Demand, 1994: 7).

Antik Yunanlı bebeklerin kaderleri doğduktan sonra belirlenmiştir. Bebek babası tarafından terkedilme ihtimaliyle doğmaktadır (Çelebi, 2018: 119). Babası isterse çocuğundan vazgeçebilmektedir. Bu terkedilişe etken olan sebepleri olarak bebeğin cinsiyeti, hastalıklı olması, sakat, zihinsel engelli olması, ailede çok sayıda çocuk bulunması gibi etkenler sayılabilir. Bu sebeplerden en çok kız çocukları etkilenmektedirler. Antik Yunanlılar istemedikleri yeni doğan bebeklerini tüm halkın göreceği açık bir alana bırakarak başka kişiler tarafından bebeğin bulunma ve büyütülme şansları olabilmıştır (Çelebi, 2018: 119). Baba tarafından bebeğin büyütülmesine karar verilmişse, ailenin büyüdüğüne işaret olarak evlerinin kapısına erkek çocuk için zeytin dalı, kız çocuk için ise pamuk ipliği takmışlardır (Çelebi, 2018: 120).

Antik Yunanda çocuğa tek isim verilmiştir. Resmiyette aynı isme sahip kişileri ayırt edebilmek için isimlerine ek olarak baba adı eklenmiştir (Blanck, 1999: 164). Örneğin: Sokrates Sophronikou Alopekeus: Alopeke halkından Sophroniskos'un oğlu Sokrates. Kızlara ise Glyke (şirin) veya Euphrosyne (sevinç) gibi isimlerin yanı sıra çoğunlukla erkek adların dişil formundan isimler verilmiştir. Örneğin erkeğe Hegesistratos (ordu komutanı), kıza Hegesistrate ya da erkeğe Xanthippos (kula renkli), kıza ise Xanthippe adları verilmiştir (Blanck, 1999: 164-165).

Antik Yunan kültüründe istenmeyen kız çocukları terk edilmiştir. Özellikle kızların aileye ekonomik açıdan bir katkı sağlamayacaklarına inanılması bunun en önemli nedenlerindedir. Hatta kızların evlenme çağına gelince evlenirken erkek tarafına çeyiz verildiği için, kızların fazla masraflı oldukları düşünülmektedir. Bu sebeple toplumda kız çocuk sayısı azdır (Demiralp, 2008: 4). Kız çocukları ayrıca aile dinini devam ettiremeyeceği içinde değerli sayılmamışlardır (Harman, 2001: 83).

Bir kız çocuğu aileden kabul edilirse annesi ve eğer kardeşleri de varsa onlarla birlikte evde kadınlara ayrılmış olan bölümde yaşarlar (Durmuş, 2014: 100). Eski Yunan toplumunda kızların evin bu bölümünden dışarı çıktığı az görülmektedir. Hatta kızların evden çıkmaması daha kabul görülmektedir. Yani kadınlar daha bir çocukken özgürlük ve yaşama haklarından yoksun bırakılmışlardır. Toplumdaki maddiyata göre yapılan sınıfsal ayrılık kadınlar içinde geçerli olmuştur. Fakir ailelere mensup olan kızlar ve kadınlar, zengin hemcinslerine göre sokağa çıkmak ve toplum içine karışmak konusunda daha özgürlerdir (Çam, 2016: 635). Çarşıda pazarda çalışıp, evin geçimine katkıda bulunmuşlardır. Zengin olanlar ise ancak yanlarında köleleri varsa nadiren birbirlerine gitmişlerdir. Alışveriş gibi temel ihtiyaçlarını da kocaları ya da köleleri yapmıştır. Eski Yunan toplumunda yedi yaşından sonra erkek çocuk babasının, kız çocuklarda annesinin yanında eğitime devam etmiştir. Eski Yunan'da kızların eğitim aldığına dair az sayıda bilgiye ulaşılmaktadır (Çam, 2016: 635).

Fotoğraf 2: Okuyan kadın. (Estin ve Laporte, 2002: 59)

Yemek yapmayı, dikiş dikmeyi, örgü örmeyi ve az da olsa okuma yazmayı evde annesinden ya da büyükannesinden öğrenmiş olan kızın, ergenlik dönemine gelir gelmez evlenmesi istenmiş, beklenmiştir (Payam, 2014: 17). Muhtemelen on iki, on üç yaşına gelen bir kız belki ailesinin bir iki yıl daha beklemesinin ardından hemen evlendirilmişlerdir (Demiralp, 2008: 8). Kızların eğitimindeki en önemli öge ev işlerini öğrenmeleri olmuştur. Eski Yunan dünyasında kadınların dokumacılık yapmaları onlara doğuştan gelen bir vazife olarak görülmüştür (Coşgun, 2011: 19). Antik Yunan halkı tüm kızların evlenmesi gerektiğini düşünmüş ve evlenmelerini beklemiştir (Croix, 2013: 210).

Antik Yunan toplumunda cinsiyet ayrımında önem taşıyan farklılıklardan biri evlenme yaşı olmuştur. Erkek ve kızların evlenme yaşları farklılık göstermiştir (Duby ve Perrot, 2005: 365). Erkekler için evlenme süreci, yetişkinliğe eriştiklerinden sonra gerçekleşirken kadınlar için

nerdeyse çocukluk sürecinde gerçekleşmektedir. Bu nedenle kadın ile erkeğin evlenirken arasındaki yaş farkının on beş hatta yirmi yaş kadar olması normal kabul edilmiştir (Duby ve Perrot, 2005: 365). Küçük yaşta evlendirilen Yunan kadınları için doğum olayı hayatlarını tehdit etmiştir. Güçsüz, sağlıksız ve yetersiz beslenen kadınlar için çoğu zaman doğum, ölümle karşı karşıya geldikleri yer olmuştur (Demand, 1994: 18).

2.5. Antik Yunan Ailesinde Kadın

Antik dönemde ve Antik Yunan toplumunda kadının toplum tarafından algılanışı, kadına karşı oluşan tutumun da belirlenmesinde etkili olmaktadır (Karaaslan, 2016: 161). En saygın kadın, erkeklerin ne övgüsüne ne de yergisine hedef olan kadınlardır düşüncesi vardır (Friedell, 2017: 199).

“İşte bunun gibi bulutlarda gümbürdeyen Zeus

Yarattı baş belası olarak

Kadınlar soyunu, ölümlü insanlara

O kadınlar ki kötülüktür işleri güçleri” (Hesiodos, 2016: 600-602).

Antik çağlarda kadınlara hak görülen konum annelik ve ev işlerini yapmasıdır. Antik Yunan toplumunda kadınlar sessiz bırakılmıştır (Duby ve Perrot, 2005: 9). Kadınlar ile ilgili öğrendiklerimiz ise o dönem yazarlarının bakış açısından bizlere ulaşan bilgilerdir. Nüfus sayımlarında bile kadınlar dahil edilmeyip görünmez sayılmışlardır (Duby ve Perrot, 2005: 9).

Ev içinde kadınlar statüleri fark etmeksizin köle ya da asil de olsa yaptıkları işler aynıdır. Bunlar yemek pişirmek, çamaşır yıkamak, çocuk bakmak, hayvanlar ile ilgilenmek gibi işlerdir. Ancak kadınlar daha ağır olan işleri de yapmışlardır. Buğday ve arpa tanelerini öğütmek, su taşımak gibi işler bunlara örnektir (Uslu, 2018: 68).

Doğum doğal olan fizyolojik bir süreyi kapsamaktadır. Doğum, Antik Yunan toplumu için sosyal bir olay olmakla beraber önem arz etmektedir. Antik Yunan toplumunun kültürel ve sosyal düşünceleri çerçevesinden bakıldığında doğum kutsal sayılmakla beraber toplumsal kadın yaşamının merkezini teşkil etmektedir (Demand, 1994: 1). Kadın olmadan kutsal doğum olayı da gerçekleşemez. Eski Yunan’da kadınların en belirgin özellikleri hamile olmaları ve regli dönemleridir. Eski Anadolu, Mezopotamya toplumlarında olduğu gibi Yunan toplumunda da kadının bu iki özelliği bolluk, bereket simgesi olmaktan ziyade bu dönemde kadın kirli sayılmıştır (Thomson, 1998: 230). Özellikle genç kızlar ilk defa regli olacağını anladığında kendisine başka bir köyden evli olan bir kadını analık seçip regli gününde ağlamak için bu analığa gitmişlerdir. Ayrıca genç kız bir ay süresince tek başına yaşayıp kulübeye kapatılmıştır. Hatta bu genç kızın dışarıya çıkarken de yüzü örtülü bir şekilde çıkmasına izin verilmiştir. Genç kız her gün sabahları, daha önce yıkanma töreninde bulunan kadınlarla birlikte gölde yıkanmıştır (Thomson, 1998: 230). Kadınlar genç kıza eşlik ederken açık saçık şarkılar söylemiş, karşılına çıkabilecek erkekleri kovmak için de yanlarında sopalar taşımışlardır. Genç kız kulübeye geldiğinde ise sırılsıklam olmasına rağmen ateşin yanına gitmesine engel olunmuştur. Yaşlı kadınlar ise açık saçık şarkılar söylemişlerdir. Ayrıca diğer bir yandan cinsellik ile ilgili bilgiler verip, kıza regli durumunu bir erkeğe söylememesi için uyarılmışlardır. Genç kız ay bittiği zaman kendi annesine geri verilmiş ve onuruna şölen yapılmıştır (Thomson, 1998: 230). Kadının doğurganlık özelliği, tarih içerisinde kadına zorunlu bir rol verilmesinde etkili olmuştur. Yani kadın cinsel bir unsur olarak görülmüş ve daha fazla öteye gidememiştir. Sahip olduğu doğurganlık özelliği ile kadınlar aslında her dönemde

ilham kaynağı olmuş ve insan neslinin devamı için zorunlu bir hale gelmiştir. Bu nedenle kutsal bir konuma yerleştirilmiştir. Antik Yunan toplumu içinde bunun ötesine geçememiş ve sosyal yaşamda kadınlar hak ettikleri değere kavuşamamışlardır (Karaaslan, 2016: 161). Kadın çocuk doğurmak, onları yetiştirmek ve bir süre sonra topluma bırakmak ile görevlidir. Böylece bir araçtan farksızdır (Mansel, 1999: 122). Antik Yunanda kadın çoğalma, doğumu gerçekleştirme için araç olarak görülmüştür.

Antik Yunan toplumunda kadına susması tavsiye edilmiş, bir nevi gölgede kalması uygun görülmüştür. Erkeklerce kadınlardan az söz edilmesinin kadınlara armağan verildiği fikrinden kaynaklanmaktadır (Çetinkaya, 2015: 36). Antik Yunan'da kadın ile ilgili bizlere ulaşan bilgilerin iki ana kaynağı vardır. Arkeolojik kazılar ve elimize ulaşan metinler ile antik döneme ait bilgilere ulaşabiliyoruz. Antik dönem yazarları eserlerinde kadına dair önemli bilgilere yer vermişlerdir. Antik dönemde kadın için sınırlandırılmış ve kısıtlanmış yaşam tarzı vardır. Antik Yunan'da kadınlar, yaratılış mitoslarında ve Yunan mitolojisinde Helene'in neden olduğu savaşlarla felaket ve savaş sebebi olarak gösterilmiştir (Karaaslan, 2016: 163). Örneğin; Troya kentinin kıta Yunanistan'ından gelen Akhalar tarafından yerle bir edilmesi, Yunan mitolojisine göre dünyanın en güzel kadını olan Troyalı Helene yüzünden gerçekleşen bir olay olarak görülmüştür. Antik Yunan toplumunda kadınlar, doğumdan itibaren erkeklerden daha az itibar görmüşlerdir. Hesiodos, Havva'nın bir görüntüsü olarak kabul edilen Pandora'yı kötülüğün başlangıcı olarak kabul etmiştir (Karaaslan, 2016: 163).

Fotoğraf 3: Helene. (Şahin, 2013: 287)

İlkel Yunan toplumu içerisinde kadına saygı gösterildiği bilinmektedir. Çünkü erkekler avcılık yaparken kadınlar sadece çocuklarını yetiştirmekle kalmamış başka uğraşlarda bulunmuştur (Durmuş, 2014: 93). Örneğin yabani hayvanları evcilleştirmiş, şifalı bitkiler toplamıştır. Kadınlar doğal yaşamla iç içedir. Hayatlarını koruyabilmek ve devam ettirebilmek için kabilenin uymak zorunda olduğu kuralları kadınlar belirlemiştir (Durmuş, 2014: 93-94).

Eski Yunan kadını, Yunan toplumunun Yunanistan, Batı Anadolu ve Ege kıyıları toplumları

ile etkileşimde bulunarak onların sosyal ve aile hayatlarından kendileri için iyi yönde gelişmeler sağlamıştır (Durmuş, 2014: 94). Sonraki süreçte bazı madenlerin işlenmesiyle silahlar üretilmesi ve Yunanlı erkeklerin savaşlarda etkili olması, kazanç sağlamaları karşısında savaş için erkekler kadar yeterli olamayan, doğası gereği erkek karşısında zayıf kalan kadınlar elde ettikleri konumlarını ve güçlerini kaybetmişlerdir. Yunanlı kadınlar yükseldiği noktadan eski konumlarına dönmüştür. Yunan toplumunda kadının sosyal hakları yok olmuş ve kadınlar erkeğe bağlı bir hayat sürmüştür. Kadınların başarmış olduğu sosyal faaliyetleri giderek azalmış ve yaşadıkları zamanın şartlarında eriyip yok olmuştur (Durmuş, 2014: 95). İlerleyen zamanlarda da herhangi bir hak kazanmak için bir girişimleri olmamıştır.

Yunan toplumunda hamile sürecindeki kadının bir hayvana dokunması ile hayvanın hastalığa yakalanıp ölebileceği, tarım ürünlerinin ise dokunduğu zaman kuruyacağı ve yok olacağı düşüncesi bulunmaktaydı (Durmuş, 2014: 98). Doğum yapacak kadın bir kulübeye kapatılmakta ve bu kulübeye ebeler haricinde hiç kimsenin girmesine müsaade edilmemiştir (Thomson, 1998: 231-232). Lohusalık sürecinin sonunda göbek bağının ve tüm kan izlerinin yok edilmesi gerektiğine inanılmış ve bununla birlikte giysilerin, yemek eşyalarının dikkatlice yok edilmesi gerektiği düşünülmüştür. Kimsenin dokunamayacağı, üstlerine basamayacağı yere koyulması gerektiğine inanmışlardır. Kadının topluma tekrar kabul edilmesi için yıkanması ve temizlenmesi hatta daha farklı arındırma ritüellerini gerçekleştirmesi gerekmektedir (Thomson, 1998: 231-232). Antik Yunan toplumu yeni doğan bebeğe, doğarken kan bulaştırdığı için anne kirlenmiş, kirletici olarak kabul edilmektedir. Bununla ilgili ritüeller gerçekleştirmişlerdir. Eski Yunan'da kadınların hamile olması onların yüceltilmesini sağlamamış aksine kadınlar hamile olduğu süreçte toplum tarafından dışlanmışlardır. Cezalarının bitmesi doğumdan sonra gerçekleşen bir arındırma ritüeli ile birlikte son bulmaktadır (Durmuş, 2014: 3). Yeni doğum yapmış olan kadının evinin herkesi kirleteceğine inanılmaktadır (Maclachlan, 2012: 54). Kadınlık ve erkeklik rollerinin tasvirinde erkekler sıklıkla cesaret, onur, zafer, güçlülük gibi toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin “erkeksi” niteliklerine vurgu yapılırken, kadın cinsinin açıklanmasında ise kullanılan tanımlayıcı özellikler genellikle sabır, bekaret, namus, ağırbaşlılık, sadakat gibi “kadımsı” özelliklerine vurgu yapılmaktadır (Elçi, 2018: 827).

Kadınlar Yunan erkekleri tarafından kullanılmıştır. Özgür bir insan olarak görülmeyen kadınlar ne kendi hayatları ne de doğurdıkları çocukların hayatları konusunda söz hakkı alamamıştır. Erkek hegemonyası altında yaşama mecburiyetinde bırakılmışlardır.

2.6. Antik Yunanlı Kadınların Evlilikleri ve Çeyizleri

Antik Yunan kadınları sosyal yaşamlarında baskı içinde kalmışlardır. Evlilik ve annelik hayatları ile ilgili söz sahibi olamamışlardır. Aslında kadınlar, kız çocukluklarından başlayıp yaşlılıklarına kadar sürekli olarak aileleri ve içinde yer aldıkları toplum tarafından yönetilmişlerdir diyebiliriz. Evlilik, Yunan toplumunda erkekler arasındaki anlaşma ile kadının verilmesidir. Klasik Atina'da yasal olarak gelinin damada tanınması ile olan evlilik şeklindedir (Silver, 2018: 1). Evlilik, temelde sosyal bir kurum olmuştur. Hesiodosçu geleneğe göre insanı canavar ve tanrı arasına koyan olgu, tarım ile kurban ve evliliğdir. Erkekler Pandora ile ilgili olarak iyi, kötü ne düşünmüş olsa da kadınlar şüphesiz şekilde lanetli kadın konumundan ayrı düşünülmemiştir (Duby ve Perrot, 2005: 363).

Antik Yunan mitolojisine göre ilk Yunanlı gelin Pandora'dır. Zeus Pandora'yı evlendirir. Yunanlılara göre gelin karşılıksız bir hediye olmakla birlikte evlendiği kişiye hediyeleri ile birlikte gelmektedir. Yunanlı kadınlar evlenirken kocalarına hediye, çeyiz ile verilmişlerdir (Duby ve Perrot, 2005: 247).

Bir kadının hayatındaki dönüm noktalarından biri evliliğdir. Hayatlarının tamamen değiştiği bir geçiş aşamasıdır. Sokrates'in düşüncesine göre evlenilecek kııda aranan beş özellik onun genç, eğitimsiz, doğurgan, her söyleneni kabul eden ve gününü evde geçirmeye hazır olan birisi olmasıdır (Özkan, 2017: 8). Bu özelliklerin aranmasının nedeni kocasının kendi istekleri doğrultusunda eğitilebilmesi ve kızın daha önceden yanlış öğrendiği şeyler yüzünden kocasının acı çekmemesi için istendiğine inanılmasıdır (Özkan, 2017: 8). Antik Yunan'da kadınlar için evlilik, ergenlikten hemen sonra bazen daha öncesinde başlamıştır. Antik Yunan toplumunda yemek yapabilen, çocuk bakımını, dikiş dikmeyi ve az da olsa okuma yazma ile aritmetik ailesindeki kadın büyüklerinden öğrenen bir genç kızın, ergenliğe geldiğinde kısa süre içinde evlenmesi beklenmiştir (Connell, 1998: 48). Evlilik, genellikle kızlar on yaşındayken gerçekleştirilirken damat ise evlilik gerçekleşirken çoğunlukla gelinden on ya da on beş yaş daha büyük olmuştur (Martin, 2012: 128). Evlenecek kadının ev işlerini iyi yapmasına önem verilmiştir. Yemek yapmak ve ev işlerinde becerikli olmak kadının tercih edilmesinde etkilidir (Duby ve Perrot, 2005: 96). Bunun yanında kadının itaatkâr olmasına da dikkat edilmektedir. Bunlar bir kadında mutlaka olması gereken ve olması beklenen özelliklerdir. Evli bir kadının her konuda pasif olmalı ve her alanda kadın kocasına boyun eğmesi gerektiği düşüncesi hakimdir. Kadına her zaman erkekten daha aşağı bir konum hak görülmüştür (Duby ve Perrot, 2005: 96). Yunanlı kadınlar genel olarak erkekler tarafından sadece cinsel tatmin ve nüfusun artmasında kullanılan araç olarak görülmektedir. Kadınlar yaşamları süresince, himayesi altında olduğu erkeğin kontrolü altında olmalı düşüncesi toplumda yaygın şekilde hakimdir (Yılmazcan, 2020: 278).

Evlilik, cinsiyete dayalı olan bir iş bölümünü de beraberinde getirmektedir. Kadın evde, erkek ise ev dışındadır. Kadın ev sınırları içinde olarak yaşamını devam ettirmektedir. Kadınlar yapı bakımından da sınırlı alan içinde olmuşlardır. Kadınların aile, ev yaşamı sınırlı ve sıkıntılı olmuştur (Burton, 2003: 23).

Fotoğraf 4: Gelin. (Şahin, 2013: 294)

Antik Yunan toplumunda düğün günü kadın banyo yapmakla ve giyinmekle güne başlamıştır. Tüm gün tamamen örtünmüştür. Bakireliği simgeleyen duvağı kocası günün bitiminde açmıştır (Duby ve Perrot, 2005: 363).

Düğüne, Antik Yunanlılar Gamos adını vermişlerdir. Kadın, evlilik başlangıcında ilk olarak babası tarafından başka erkeğe verilir. Evlilik düğün ile gerçekleştirilmektedir (Çelebi, 2018: 121). Bu şekilde gelin büyüdüğü aileden ayrılıp yabancı olan bir erkek ve onun ailesiyle, geri kalan yaşamını sürdürmesi için koca evine taşınır (Payam, 2014: 18). MÖ 451 yılında çıkarılmış olan evlilik yasasına göre Atina'da hukuken evlilik yalnızca Atinalı vatandaşlar arasında geçerli

olmuştur. Kızlar ailelerinin denetimindedir. Baba evinde uzun süre bırakılmayıp 14-15 yaşlarında evlendirilmişlerdir. Daha da küçük yaşta evlendirilenler olmuştur. Bunun bir sebebi ise Yunan erkeklerinin bakireliğe önem vermeleridir (Çelebi, 2018: 120). Erkek, sadece yaşlandığında kendisine bakılması için kadına katlanmıştır (Blundell, 1995: 23). Kadına Antik Yunan toplumunda genel olarak ne dünyaya geldiği ailesinin evinde ne de evlilik ile başlayan yeni yaşantısında hak ettiği konum, değer verilmemiştir.

Fotoğraf 5: Evli çift arabada. (Çelebi, 2018: 147)

Antik Yunan toplumunda kadın babasının soyuna dahildir. Genos yani soy, kadının evlenmesi ile kocasının soyuna geçmektedir. Böylece kadın kendi soyunun dini görevlerini yerine kocasının Genos'una ait olan dini törenlere katılmaktadır (Gözlü, 2018: 233). Genos'da belirli haklar ile sorumlulukları vardır. Antik Yunan toplumunda toplumsal beraberliğin temelinde kişilerin hak ve yükümlülüklerine uyması gerekmektedir. Kısaca yükümlülükler, ortak bir mezarlık, ortak dini törenlerde bulunmak, evlilik ile aileye dahil olan kadınların soy alması sıralanabilir. Kadınlar ve kız çocukları ile ilgili yine söz sahibi olan erkeklerdir. Yetim kız çocuklarına soy içinden olan kimselerle evlenme hakkı verilmiştir (Gözlü, 2018: 233). Antik Yunan'da kadınlar doğumlarından evliliklerine değin geçen süre boyunca babalarının himayesi altında yaşarken evlendikten sonra eşlerinin himayesine geçmektedirler.

Yunanlı kızlar için evliliğin şartı bakireliktir (Çelebi, 2018: 124). Bu şart evlilikte önemli bir yer teşkil etmiştir. Kadınlar yaşamları süresince, evlenme yaşı gelince evlenmek ve yalnızca

evlendikleri erkekle birlikte olmak hususunda titiz bir yükümlülükleri vardır. Kadınlar evleninceye kadar bekaretleri ve namusları babalarının, erkek kardeşlerinin ve tüm diğer erkek akrabalarının himayesindedir. Evlendikten sonra kadın kocasının denetimine girmiştir. Artık onunla ilgili kararları verecek olan kişi kocasıdır. Ayrıca Atina'da Solon döneminde eğer kızın babası onun bakire olmadığını anlarsa, kız ile akrabalığını bitirir ve isterse kız köle olarak satabilirdi. Bu durum içinde olan kızın evlenmesi de imkansızdır (Çelebi, 2018: 124).

Yunanlı kadınlar yaşamları süresince hayatlarında ki erkeğin gölgesinde kalmışlardır. Kendilerine ait tek şey ise kocalarının denetiminde olan çeyiz paralarıdır (Akalin, 2003: 27). Evlilik, kabul edilen evlenme kuralları içinde aile büyüklerinin eline bırakılan özel bir iş olmuştur (Vernant, 1996: 33). Yunan kızlarının evlilik sürecinde drahoma denilen çeyiz vermesi bir mecburiyettir. Drahomanın damada nakit olarak verilmesi gerekmektedir. Kızın babası ölmüş ve erkek kardeşi yoksa bu durumda akrabaları drahomayı ödemekle sorumlulardır. Eşyalar da bu para ile alınmıştır. Erkek nikahı bozduğu zaman kadının drahomasını geri vermek zorundadır (Çelebi, 2018: 121). Drahoma kadının ekonomik garantisi gibi görünüyor olabilir ancak yaşadığı sürece yönetimi kocasındadır. Sadece kocası kadından önce ölürse ve bunun yanında çocukları da yoksa kadın drahoması ile evine dönebilmektedir. Çocukları olanlarda ise paranın belli bir miktarı onlara ayrılmıştır. Ayrıca tekrar evlenen kadınların da yeniden drahoma ödemesi lazımdır (Çelebi, 2018: 122). Yunanlı genç kızlara veya kadınlara eş seçme hakkı verilmemiştir (Demiralp, 2008: 6). İstisna olarak ise ünlü tarihçi Herodotos şöyle bahsetmiştir; Kallias aslı Atinalı bir yiğit “üç kızı evlenme çağına geldikleri zaman onlara parlak çeyizler vermiş ve bütün Atinalılar içinden kendi istedikleri kocayı seçmekte serbest bırakmıştır. Her biri istediği adamla evlenmiştir” (Herodotos, 1973: 466). Evlilik, damat ile gelinin babası arasında bir anlaşma gerektirmiştir. Bu anlaşma, gelinin babasının çeyiz ödemesi şeklinde olmuştur (Payam, 2014: 20). Evlilikte mal, genelde sadece erkekler yoluyla geçiyor fakat erkek kardeşi olmayan bir kadın, evlilik yoluyla mallarıyla gidebilmektedir. Eğer kadın akrabalarından biriyle evlenirse mal, ailede kalmaktaydı (Payam, 2014: 21).

Fotoğraf 6: Gelin alayı. (Şahin, 2013: 295)

Evlilik kurumunun tek amacı çocuk olduğundan, bir kadının ilk görevi çocuk doğurmaktır. Ama çocuk sayısına ve çocuğu büyütüp büyütmemeye karar veren babadır (Aygan, 2017: 848). Çocukla ilgili olan yasal haklar babaya ait olmaktadır (Demiralp, 2008: 7). Üzerinde durulması gereken önemli bir nokta daha var. Şöyle ki kadınlar, hamilelikleri süresince ve doğum yaptıktan sonra kirliliği kabul edilmişlerdir. Hatta evde bulunan kişileri de kirliliklerine inanılmıştır. Hamilelikleri süresince kutsal yerlere ve tapınaklara girişleri yasaklanmaktaydı (Demiralp, 2008:

7). Toplum inancına göre doğum yapan kadın 40 gün süresince temizlenemez ve bu yüzden kadınlar temiz olana kadar tapınaklara girememişlerdir (Güzel, 2015: 509-510).

Yunan toplumu, kadınları arka planda bırakmıştır. Üremenin temelinde olan kadına söz hakkı verilmemiştir. Antik Yunan toplumunun kabul ettiği ve gerçekleştirdiği evliliklerde kadının kaderi, yaşamı kendi iradesinde olmamıştır (Duby ve Perrot, 2005: 301).

Belirli bir olgunluk çağına gelip evlenen Antik Yunan kadınları, içinde buldukları zorunluluklar çerçevesinde annelik konusunda da belirli haklardan yoksun bırakılmışlardır (Russel, 1969: 181). Bazı özel durumlarda kölelerden daha da kötü durumda oldukları söylenebilir. Kız çocuklarının öldürülmesi, gömülmesi ve terkedilmesi durumlarının çok eski dönemlere kadar uzandığını bilmekteyiz. Böyle gelenekler özellikle Eski Yunan toplumlarında da görülen bir uygulamadır. Antik Yunan toplumunda kadının doğurduğu çocuk ondan alınabilmekte, güçsüz olduğu gerekçesiyle boğazlanabilmekte veya sağlıklı bir bebekse derin bir su çukuruna atılarak öldürülmekte anneye hiçbir söz hakkı bırakılmamaktadır (Russel, 1969: 181).

Evlendiği eşinden çocuğu olmayan erkek, mirasçı olması için başka kadının çocuğunu evlat edinme hakkına sahiptir. Bu hak için ise kadının fahişe ya da köle olmaması şartı aranmıştır. Bu haklar ile sadece erkek soyunun devamı amaçlanmıştır. Miras devrinde de çocukların sahip oldukları haklar eşit olmamakla beraber erkek çocuğuna verilen değer, kız çocuklarına göre çok fazla olmuştur (Çelebi, 2018: 119). Kadınların bazıları da Yunan toplumunda cinsel hizmetçi olarak görülüp kullanılmıştır. Fahişelik adı altında meslek haline gelmiştir (Silver, 2019: 8).

Evlilik çağına kadar gelebilen kızlar ise yine birtakım zorlukların içerisinde var olmak zorunda olmuşlardır. Özellikle de evlilik konusunda kadınlar, erkeklere göre bir üst konumda değillerdir (Bendason, 1994: 29). Erkeklerin verdiği kararlar neticesinde ve onların izah ettiği şekilde evlenmişlerdir. Toplum ve aile içerisinde söz sahibi olmamaları sebebiyle genç yaşta evlendirilmeleri uygun görülür, evlendikten sonra da rahatlıkla evlilikleri sona erdirilebilmiştir. Kadının çocuk doğurmaması veya kısır olması gibi sebepler ise geçerli ve yeterli boşanma nedenleri arasında söylenebilirdi. Boşanmanın kadın için söz konusu olan olumsuz tarafı, tek taraflı olarak gerçekleştirilmesidir. Bu durumda da kocası, kadını tek taraflı olarak boşayabilmektedir. Fakat bazı durumlarda kadının isteği ile boşanmalar gerçekleşmiştir. Çok az gerçekleşen bu durumlarda ise kadının isteği üzerine yasalar uygulanır ve nadiren de olsa boşanmalara izin vermişlerdir (Bendason, 1994: 29). Ancak kadının, kocasından boşanabilmesi için de ya babasından ya da erkek bir akrabasından onay almalıydı (Durmuş, 2014: 104). Eğer onay alırsa mahkemeye başvurabilirdi. Her alanda ve her konuda olduğu gibi kadınların, doğdukları dakikadan itibaren ölene kadar kendi isteklerine önem verilmemiştir. Erkeklerin istek, onay ve kararlarına mahkûm bırakılmışlardır. Hayatlarının büyük kısmını kapalı duvarlar arasında geçiren kadın için, bu şekilde sorunlu süreçler hiç kolay görülmemektedir. Ayrıca Eski Yunan toplumunda kadınların hangi durumlarda boşanmak istediği, boşanma sonrası kadına ödenecek nafaka ve varsa çocukların durumu hakkında bilgi yoktur (Durmuş, 2014: 105). Böylece Yunan yasalarında her alanda olduğu gibi boşanma konusunda da kadına kısıtlamalar getirilip söz hakkı verilmemiştir diyebiliriz.

Konumuzla ilgili olarak, sadece üç kadının boşanmaya karar verdiğini ve harekete geçtiğini bilmekteyiz. Dikkat çekici olanı şudur: “Cinsel yönden doyumsuz olan komutan Alkibiades’in evlendiği kişi Hipparete idi. Hipparete’nin yaşadıkları diğer kadınlar için açık şekilde ibretliktir. Hipparete zengin bir ailenin kızıdır. Zengin genç bir kadın olmasına rağmen kocası tarafından devamlı aşağılanıp eziyet gören bir kadındır. Hipparete sorumluluk sahibi bir eştir ancak

Alkibiades'in sonu gelmeyen zamparalıklarına ve eve yabancı fahişe getirme davranışlarına artık katlanamaz hale gelmiştir (Durmuş, 2014: 105). Bir süreliğine Hipparete erkek kardeşinin yanında yaşamaya başlamıştır. Kocasını Hipparete'nin yokluğunun farkına bile varmamıştır. Bunun üzerine Hipparete boşanmak için mahkemeye başvurmuştur. Böylece Alkibiades karısının ailesine para ödemek zorunda kalmıştır. Sonrasında ise aklı başına gelmiştir (Berkowitz, 2013: 70). Servetini kaybetmek üzere olan Alkibiades, büyük ihtimalle karısının kendisinden boşanmasını hazmedemeyerek agora'da pek çok insanın gözlerinin önünde Hipparete'yi zorla evine götürmüştür. Görüldüğü gibi, Atinalı kadının kocasının sadakatsiz olup onu aldatmasından, eziyetlerinden şikâyet etme hakkı ancak bu kadarla sınırlıdır (Berkowitz, 2013: 71). Hipparete ise çok zaman geçmeden Alkibiades'in evinde büyük olasılıkla acılar içinde ölür. Alkibiades ise bazı rivayetlere göre baştan çıkardığı soylu bir kızın ailesi tarafından öldürülür" (Durmuş, 2014: 105). Alkibiades, eşine yaptığı haksızlık ve yanlış davranışlar neticesinde hak ettiği sonu yaşamıştır (Berkowitz, 2013: 70-71).

Yunan toplumunda diğer toplumlarda olduğu gibi evli olan bir kadının ihaneti oldukça büyük bir suçtur. Mutlak olarak cezalandırılan kadınlar için genel olarak Tapınakta ateşe atılma cezası uygulanmaktadır. İhanet durumunda kocası kadını evden kovarak onu boşama hakkına sahiptir. Kadına verilen bu cezalara rağmen zina yapan kocaya hiçbir ceza verilmemektedir (Çelebi, 2018: 124). Evlilik kurumu içinde zina ağır suçtur ve kadınların günahı olarak görülmüştür. Solon'un yasalarında cezalar net şekilde belirlenmiştir. Zina yapan kadının herkesin gözü önünde öldürülmesi istenmiştir. Ancak kadın öldürülmezse hayatı boyunca kamuya açık yerlere ve kutsal alanlara gidemeyecek, bayramlık kıyafetler giyemeyecektir. Bu kurallara uymazsa kadının kıyafetleri parçalanıp, dili kesilmiş ya da idam edilmiştir. Böylece Atina'da evlilerin zina yapması ahlaki ve politik tedirginliklere sebeptir. Zina yoluyla doğan çocuğun aileye dahil olması ve vatandaşlığa da kabul edilmesi tehlikeli görülmüştür (Çelebi, 2018: 125).

Antik Yunan toplumunda evli bir kadının zina yapması en ağır suçlardan biri olarak kabul edilmiştir. Böyle bir durumda kadına verilen ceza ise toplumdan dışlanma, köle olarak satılma, dilinin kesilmesi veya öldürülmesi şeklinde olmuştur. Ayrıca hiçbir neden olmadan da erkek, karısını terk edebilmiştir (Durmuş, 2014: 104). Eski Yunan toplumunda evli olan erkeğe verilen cinsel özgürlük vardır. Ancak evli bir kadının böyle bir ilişkisi olduğunda, kocasının onu boşaması için yeterli bir sebep olmuş ve boşaması gerekmiştir (Durmuş, 2014: 105). Evli kadınlara olan bu ağır cezalara rağmen, köleler, metresler, fahişeler erkeklere sunulmuştur (Çelebi, 2018: 125). Antik Yunan toplumunda kadınlara yaşamın her alanında haksızlık yapılmakta ve bu haksızlıkların önüne geçilememektedir. Evin dinine özgü inanç ve tapınma her zaman erkekten erkeğe geçmiştir. Kadının katılımı ancak babası veya eşi vasıtasıyla olmuştur (Coulanges, 2011: 40). Kadınlar evlendiklerinde artık kocası ile aynı tanrılara, bayramlara ve dualara sahip olmaktadır (Coulanges, 2011: 49).

Kız çocuğunun doğması toplumda evliliğin amacını yerine getirmiş sayılmamıştır (Coulanges, 2011: 55). Çünkü kız çocuğu babasının ailesinin dinini, tapınmasını devam ettiremez. Evlendiği gün kocasının ailesine ve dinine bağlı olmuştur. Aile ve tapınma erkek çocuk ile devam ettiği için kız çocukları değersiz olmuştur (Coulanges, 2011: 55). Yunan toplumu için beklenen ve değerli olan erkek çocuk olmuştur.

Kadınlar kendi isteklerini gerçekleştirememiştir. Yunan yasalarına göre kızlar öncelikle babalarına bağlıdır. Baba ölünce kardeşlerine, evlenince kocasına bağlıdır (Coulanges, 2011: 87).

Erkeklerin koruması altındadır. Kocaları öldüğünde ise kadınlar kendi ailelerinin yanına dönemezler. Nedeni ise kutsal evlilik ile ailesinden tamamen vazgeçmiş olduğu düşüncesidir. Dul kalan kadın varsa eğer kendi oğlunun himayesi altında kalmıştır. Oğlu yoksa kocasının akrabalarının korumasına geçmiştir. Hatta kocası ölmeden karısı için bir koruyucu belirleyebilmiştir. İsterse kadın için ikinci bir koca seçebilmiştir (Coulanges, 2011: 87).

Evliliğin, bu medeniyetin kadınlarının hayatlarında bir dönüm noktası olduğunu görmekteyiz. Fakat bu evlilik genç kızın rızasına gerek duyulmadan ve babasıyla kocasının arasında yapılan bir nevi anlaşmadır (Durmuş, 2014: 99). Düğüne kutsallık atfetmek için de tanrı ve tanrıçalara adaklar adanıp, onların da onayı alınmaktadır. Kızların tek güvencesi kendisiyle birlikte götürdüğü çeyizleridir. Öyle ki çeyizlerinin değeri kendi değerlerinin önüne bile geçmiştir. Çeyizin önemli olarak bilinmesine, Aristoteles'in çeyizin geri verildiğine dair davaların olduğundan bahsetmesi önemli bir örnek olmuştur (Aristoteles, 2005: 78). Ayrıca Platon, çeyizler ile ilgili “*evlenen ya da kızını evlendirecek olan ne tür olursa olsun kesinlikle ne bir evlilik armağanı alacak ne de bir evlilik armağanı verecektir*” demiştir (Payam, 2014: 22). Platon'un söylediklerinin temelindeki niyet kişisel zenginliklerin artmasını engellemektir. Çeyizler ile malların başkalarına gitmesine, yer değiştirmesine mâni olunacağına ve toplumun ekonomi seviyesinin dengede olacağına inanılmıştır. Homeros'un İlyada destanında ise, karşılıklı olarak er meydanına çıkan Paris ile Menelaos'un bu mücadeleyi sadece Helene için yapmadıklarından aslında onun yanında getirmiş olduğu mallar için yaptıklarından bahsetmesi çeyize verilen önemi göstermektedir (Payam, 2014: 22).

Evlilik konusunda çeyizin değer verilen bir gelenek olduğunu Herodotos'un Kallias için kaleme aldığı cümlelerden anlamaktayız. Herodotos, “... üç kızı evlenme çağına geldikleri zaman onlara parlak çeyizler vermiş...” (Herodotos, 1973: 466). Bu sözüyle ünlü tarihçi özellikle bu konuya dikkat çekmiştir. Ayrıca bu bilgilerin çoğunun yüksek sınıfa ait olan Yunan kadını anlatıldığını bilmekteyiz (Payam, 2014: 22). Üst sınıfa ait olmayan kadınların çeyizleri ile evliliklerine dair bilgiler yetersizdir. Herodotos'un cümlesinden Yunanlı kızın kıymetinin kendisiyle birlikte getirdiği çeyizin parlaklığıyla, çokluğuyla eşit şekilde arttığı söylenebilir (Payam, 2014: 23).

Antik Yunan'da çeyiz bir servet transferidir. Kadınlar çeyizleri ile evlenir ve varlığı sadece erkeklere aittir ve erkekler tarafından yönetilir (Harris Cline, 2005: 1). Evde dikiş, örgü gibi el işlerini öğrenen kızlar çeyizlerine emek vermiştir. Giyim eşyaları üretmişlerdir. Yaptıkları eşyalar ise düğünleri olduğu zaman sergilenmiştir. Böylece kızın çalışkanlığı ve el becerileri ile evinin onuruna katkı sağladığını düşünmüşlerdir (Demand, 1994: 10).

2.7. Antik Yunanlı Kadınların Giyim Kuşamları ve Takıları

Eski Yunan'da toplumsal yapıyı belirgin hale getirmek için halkın giymiş olduğu kıyafetler sınıflandırılmıştır. Sınıflandırma yapılırken dikkat edilen unsurlar bulunmaktadır. Kişinin giydiği giysi, yapmakta olduğu iş ve toplumdaki makamına göre kumaşın yapısı ve rengi, saç yapısı, şapka, giysi modelleri ve süslemeler göz önüne alınmaktadır (Durusoy, 2015: 27).

Yunan toplumunda kadınlar giyim üretiminde ön plandadır. Çünkü giysi üretimi yoğunlukta kadınların tekelinde olan bir iş koluydu. Giysiler kadınların kimliğinde temel noktadır. Kadınlığın gösterişi giysiler ile yapılmaktadır (Lee, 2012: 179). Giysiler ve kıyafetler; desen, kesim ve kuşak bağlama şekli gibi detaylarda dönemin üslubuna uyularak çeşitlenmiş olsa da temel şekli yüzyıllar

boyu aynı kalmıştır. Yunan kadınlarının giyim üslubu plastik sanatlar, vazolar üzerindeki betimler ve yazılı kaynaklardan öğrenilmektedir. Antik dönemin diğer sanat dallarında olduğu gibi figürler de dönemlerin giyim üslubunu yansıtmaktadır (Lee, 2012: 180).

Kadınların kullandığı elbiseler ve takılar genellikle tanrılara adak eşyası olarak, onlara ait tapınaklarda tutulmuştur. Bazı tapınaklarda ise tapınak yöneticilerinin mevki değişikliğinde düzenlenmiş teslim vesikası yani envanter listesinde, adak eşyaları tek tek az ya da çok ayrıntıyla bahsedilmiştir (Blanck, 1999: 90). Değerli metalden yapılmış eşyalar çoğunlukla ağırlıkları ile verilmiştir. Bu şekilde tapınak envanterleri çok sayıda tapınakta yazıt biçiminde ulaşılmış ve elbise, takı gibi eşyalar için eşsiz kaynak oluşturmuşlardır (Blanck, 1999: 90). Değerli madenlerden takıların envanteri için Atina'da ve özellikle Parthenon'daki Hekatompedon, Eleusis'te ve Delos'ta tapınaklar önemliyken, kadınların doğumdan sonra elbise sundukları Artemis tapınağının listeleri farklı elbiselerin örneklerinin betimlenmesi açısından büyük önem arz etmektedir (Blanck, 1999: 90).

Giysilere özellikle sembolik, kimliksel anlamlar yüklenmiştir. Meslekler, asalet gibi kimlik unsurları kadın giyimlerine yansımıştır. Antik Yunan'da giysiler, basit şekilde oluşturulmuştur (Uslu, 2018: 111). Kumaşlar, kare ve dikdörtgen biçimli bir ya da iki parça olacak şekilde oluşturulmuştur. Sonrasında kumaş bedene sarılmakta ve broşlar ya da iğnelerle omuzlarda sabitlenip kadın kıyafeti oluşturulmuştur. Bu giysiler geniş şekilde ve ayaklarına kadar uzun olmuştur. Vücutlarına kumaşları sarma şekilleri ve yaptıkları pililerle farklı giysi modelleri oluşturmuşlardır. Yunan kadınları bu giysileri, çoğunlukla üst üste giymişlerdir (Uslu, 2018: 111).

Yunanistan sıcak bir iklime yapısına sahiptir (Smith, 2012: 18). Bu yüzden kadınlar vücutlarını sıkan ve kendilerine yapışan dar kıyafetleri kullanmamışlardır. İklim kadınların giyimlerine etki etmiştir. Sparta dışında, Yunanistan'ın pek çok bölgesinde kadınlar genelde vücutlarının her yerini örtmüşlerdir. Yunanlı kadınlar için kıyafetlerindeki sadelik, zarafetin somut bir göstergesi olmuştur. Antik Yunan döneminde erkek ve kadın giysilerinin etkileyciliği üzerine yapılan süslemelerine bağlı olmaktadır (Uslu, 2018: 111). Özellikle kadın kıyafetlerinde kullanılan kumaşların yapısının yumuşak olmasına dikkat edilmiştir. Kadın kıyafetleri yapılırken kumaşların kıvrım ve katlarının zarifliğine, kıyafeti taşıyan vücudun güzelliğini gizlememesine dikkat edilmiştir (Smith, 2012: 18).

İplik işleme, yün dokuma, nakış işleme ve her türlü iğne işinde iyi olan Yunan kadını örgü örme ve dokuma sanatında da becerikliydi. Dokuma işçiliği kadınların en önemli işlerinden biri olup evlerde yapılmıştır (Durusoy, 2015: 28). Dokuma işçiliğinde yapılan işlemler daha sonra sanata yansımıştır ve bunlar çömler üzerine yapılan resimlerde gösterilmektedir (Durusoy, 2015: 28). Elllerinde bulunan kuzu yünü Yunanlı kadınlar yıkamışlar ve bunları kullanmaya hazır hale getirmek için taramışlardır (Durusoy, 2015: 28).

Kaynaklarda fazlaca sayıda farklı giysinin adı geçmektedir. En çok yaygın kadın giysi çeşitleri ise peplos, chiton ve himation olarak görünmektedir (Lee, 2012: 180). Giysiler kişilerin vücutlarını örtme ihtiyacını duyduğunu anlatır. Giysiler toplumun sosyal durumlarını da yansıtmaktadır.

Tezgahta dikdörtgen biçimde dokunan peplos, çoğunlukla yünlü, ağır bir kumaştan yapılmış dikişsiz kadın giysisidir. Kumaş ikiye katlanıp vücuda soldan sağa sarılır, sağ taraf açıkta bırakılmıştır (Uslu, 2018: 112). Kumaş omuzda iğne ya da broşla tutturulmuştur. Bellerinde de kemer kullanmışlardır. Peplos, tanrıça Athena betimlerinde görülen tipik bir giyim biçimidir.

Ayrıca Yunan düşüncesinde; kadın cinsiyeti, iffeti ve bekareti temsil etmektedir (Uslu, 2018: 112).

Khiton ise peplos şekline benzeyen bir giysi çeşitidir. Ancak üst kısmında peplosun tam tersi olarak tek kat biçimindedir. Kadınların kullanmış olduğu khiton erkekler tarafından da kullanılabilmiştir. Khiton, ipek gibi hafif kumaşlar ile 150-180 cm eninde iki dikdörtgen parçanın birbirine dikilip birleştirilmesiyle yapılmıştır (Uslu, 2018: 112). Baş ve kolların geçişi için bırakılan açıklıklar hariç geriye kalan kumaşın omuz üstüne denk gelen kenarları dikilmeyip iğne veya broşla sabitlenmektedir. Yunanlı kadınlar khitonu kemerle kullanıp bununla birlikte bellerinde yığılan kumaşı kemer üzerinden sarkıtmışlardır (Uslu, 2018: 112). Khitonda, omuz üzerinden tutan düğmelerin, iğnelerin yerleri değiştirilerek ya da bir tane düğme yerine birçok düğme kullanılarak giyside bazı değişiklikler yapılmıştır (Uslu, 2018: 113).

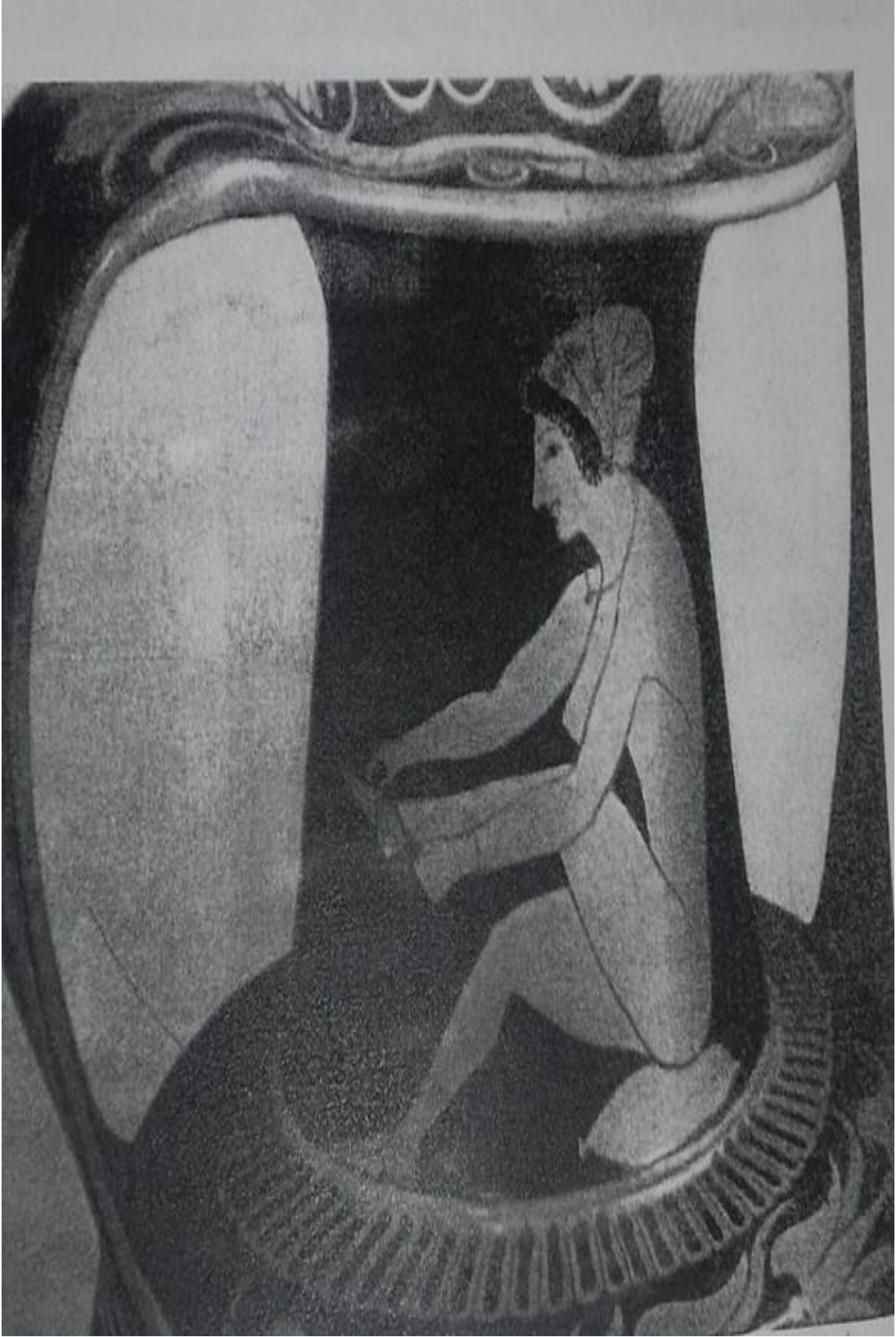
Fotoğraf 7: Khitonlu Artemis Klaria. (Şahin, 2013: 308)

Himation ise kadınların yanında erkekler tarafından da giyilen ve erken örneklerine MÖ 6. yüzyılda rastlanılan giysidir. Bu giysi yünden yapılmış ve geniş bir mantoydu (Uslu, 2018: 113). Kadınlar çoğunlukla himationu, khiton ile farklı tarzlarda, bazen kafalarının üzerine çekmiş şekilde bazen de kumaşı bedenlerine sararak kullanmışlardır (Uslu, 2018: 113). Himationun kıvrımlarını korumak ve omuzlardan aşağı düşmesine engel olmak için Yunanlılar, bu mantonun köşelerine minik ağırlıklar yerleştirmişlerdir. Ünlü tarihçi Herodotos, antik dönemde Yunanistan'daki tüm kadınların Dor veya Sparta giysilerine benzer giysiler kullandıklarını söylemiştir (Uslu, 2018: 113). Ayrıca Antik Yunan toplumunda kadın giysilerinde renk olarak çoğunlukla beyaz ve altın rengi tercih edilmektedir (Uslu, 2018: 114).

Yunanlı kadınların giysileri sanata yansımış ve vazo, heykel resimlerinde betimlenmiştir. Antik Yunanlı kadınların dokuma ile ilgisi çoktur. Küçük yaşlardan dokuma, örgü konularında uzmanlaşmışlardır (Lee, 2012: 180).

Antik Yunan toplumunda khiton, peplos ve himation kadınlar tarafından her dönemde giyilip tercih edilen giysiler olmuştur. Ayrıca altta giyilen khitonun üstüne peplos, onun üstüne ise himationun giyildiğini hem vazo resimlerinde hem de plastik eserlerde görmekteyiz. Antik dönemde kullanılan giysilerin Arkaik dönemde bedene yapışık ve düz olup ancak kıvrımların olmadığını, dönem sonunda kıvrımların plastik şeklinde verildiğini bilmekteyiz (Uslu, 2018: 117). Klasik dönemde hareket verilen giysinin incelen kumaşının hareketli ve bol kıvrımları olan doğal bir şekilde işlendiği görülmüştür. Kadının kıvrımların vücudunun hareketine uyduğunu ve giysinin altında vücut hatlarının vurgulandığını, Hellenistik dönemde de uçuşan ve şeffaf olan giysinin altında vücut hatlarının belirgin olarak, giysi kıvrımlarının geniş, hareketli ve doğal bir biçimde verildiğini bilmekteyiz. Böylece giysilerin kıvrımları ile kıvrım geçişleri vücudun hareketine göre başarılı şekilde oluşturulmuştur. Şekillendirilen bu unsurlar sanatçının marifeti ve birikiminin bir sonucudur (Uslu, 2018: 117).

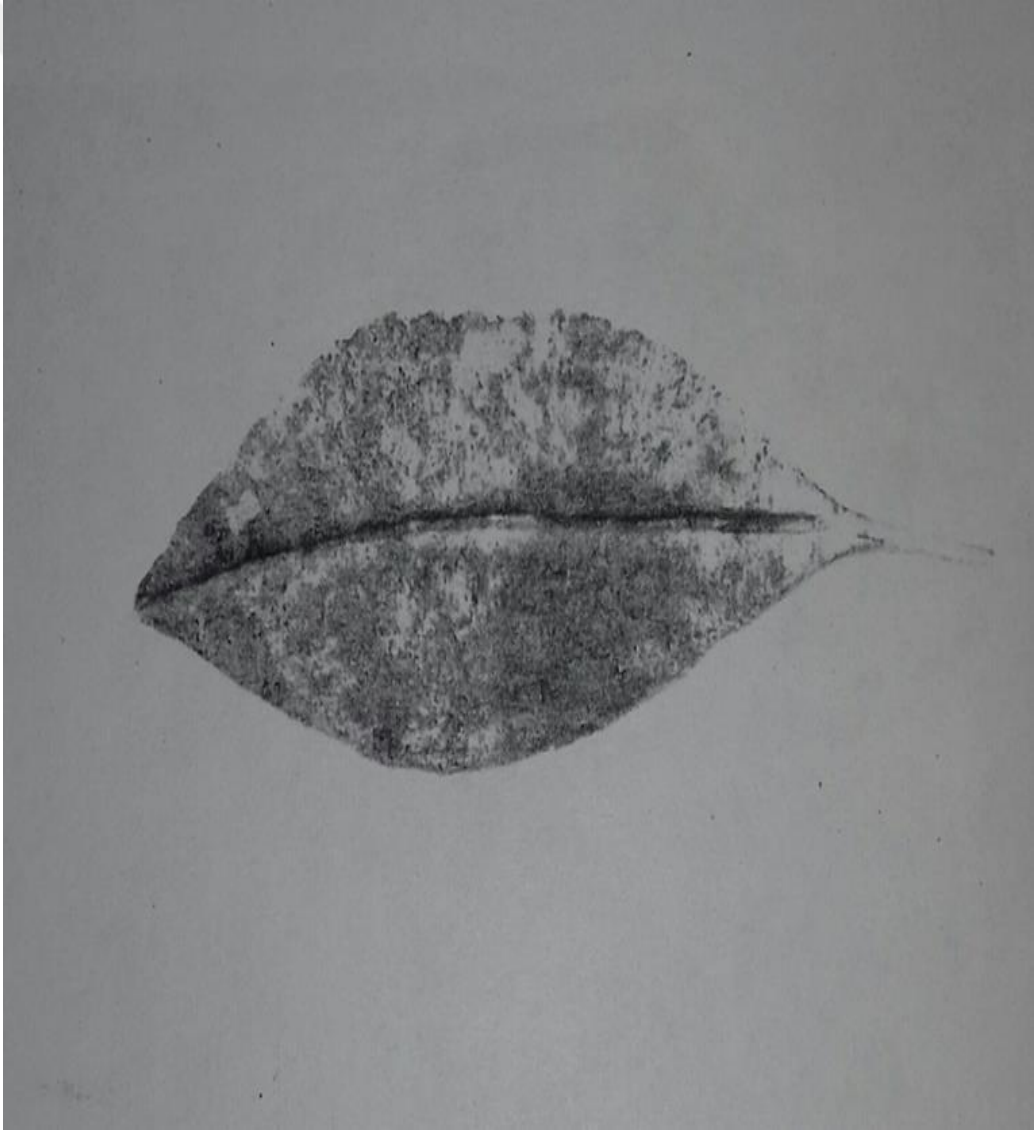
Ayakkabılar, üç temel forma ayrılmaktadır. Bunlar, tabanı bir bağcık ile ayağa sağlamca tutturulan sandallar, ayağı kapatan ve ayak bileği kemiğine kadar veya biraz daha üzerine gelen asıl ayakkabılar ve sonuncu olarak baldırı az veya çok kapatan çizmelerdir (Blanck, 1999: 105). Bu tiplerin nasıl farklı ara biçimleri varsa, yine aynı şekilde onların da kendi içlerinde büyük bir form zenginliği yer almaktaydı. Tarihi eserlerden anlaşıldığı üzere en çok kullanılan form sandaldır ve kadınların özellikle evdeki yaşamlarına uygunluğundan dolayı bunu erkeklerden daha fazla giydiklerini görülmektedir (Blanck, 1999: 105). Ayrıca birçok Yunan mezar kabartmasında, erkek ayakkabı ile gösterilirken, kadın sandalet ile veya yalınayak tasvir edilmiştir (Blanck, 1999: 106).

Fotoğraf 8: Sandaletlerini giyen kadın. (Şahin, 2013: 309)

Yunanlı kadınlar saçlarına da önem vermişlerdir. Önceleri uzun bukleli saçlar ön planda olup daha sonraki dönemlerde, ortadan ayrılmış ve iki yana dalgalar halinde inen saçlar, başın arkasında ve ensede, çeşitli şekillerde topuz yapılarak oluşturulan saç şekilleri görülmektedir (Durusoy, 2015: 34). Ayrıca kapalı olan Yunan kadınlarının başlarında dantelli ve süslenmiş modern bir başörtüsü bulunmaktaydı. Diğer Yunan kadınları da çeşitli güzellikteki dantelli süslü bazı modelleri saç bandı gibi olan modern başlık, şapka kullanılmıştır. Hatta kadınlar başlarının etrafına iki defa dolanan eşarplar kullanmıştır. Bunun dışında püsküllerle saça sabitlenen saccus adı verilen şapkalar da takmışlardır (Durusoy, 2015: 34).

Takılar ise günümüz kadınlarında vazgeçilmez olduğu üzere Antik Yunanlı kadınlar için de büyük önem taşımıştır. Hatta takıları ilk zamanla dinsel ve büyü amacı ile kullanmışlardır (Uslu, 2018: 120). İlk takılar Paleolitik dönemde süslenmenin yanında avcılık, bereket ve korunma amaçlı muskalar olarak yapılmıştır. Bu dönemde yapılan takılar için kemik, deniz kabukları ve taşlar kullanılmıştır (Uslu, 2018: 120).

Fotoğraf 9: Bronz defneyaprağı. (Şahin, 2013: 299)

Bu dönemde resim ve heykel sanatı kuyumculuğu etkilemiştir. Dönem takılarında kullanılan insan ve hayvan figürleri büyük boy yontuların özelliklerini taşımakla birlikte takılarda geyik, kartal, aslan, at, güvercin, kumru gibi hayvan ve mitolojik figürler ile lotus, rozet gibi bitki motifleri şekillendirilmiştir (Uslu, 2018: 121). Antik Yunan kuyumcuları MÖ 6. yüzyıldan gelmiş olan takı modellerinin belirli detaylarını değiştirip şekillerini geliştirmiş ve yeni çeşit takılar ortaya koymuşlardır. Telkari ve granülasyon teknikleriyle bezeli, mine ve süs taşlarıyla renklendirilmiş eşsiz takılar oluşturmuşlardır. MÖ 4. yüzyılda kullanılan kolyelerde hayvan ve insan başlı sarkaçlar bulunmaktaydı. MÖ 4. yüzyıl ortalarından itibaren özellikle bileziklerde yılan ve Herakles düğümü motif olarak yaptıkları takılara yansımıştır (Uslu, 2018: 121).

Bilezikler kadınlar tarafından sıklıkla süslenme amaçlı kullanılmıştır. Küpeler de diğer takılar gibi kadınların önde gelen süs eşyalarındandır. Yüzükler de her dönemde olduğu gibi Yunanlı kadınlar tarafından kullanılmıştır. Takılar her dönemde, Antik Yunan'da da kadınların güzellik ve süs unsuru olmuştur (Uslu, 2018: 125).

Antik Yunan kadınları dış görünümüne önem vermişlerdir. Giyimleri, saçları ve süs eşyaları oldukça çoktur. Bizler bunları yaptıkları süs eşyalarının üzerindeki resimlerde de görmekteyiz. Kadın, kendi doğası gereği kendine bakımı, süslenmeyi tüm çağlarda önemsemiştir. Hayatlarının büyük çoğunluğunu erkek egemenliği altında geçiren kadınların güzel görünme arzularının da her dönemde devam ettiği görülmektedir. Dönemlere göre değişen giyim modaları, zamanla incelen kumaşlar, kadın vücudunun inceliklerini gösteren yumuşak kıvrımlı kumaşlar kadınların her dönemde dış görünümüne verdikleri önemin yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır. Saç modellerindeki çok çeşitlilik, kullanılan bitki motifleri ve takı tasarımları da dönemin kadın düşünce yapısını yansıtmaktadır.

3. ANTİK YUNAN TOPLUMUNDA KADIN

3.1. Toplumsal Yaşamda Antik Yunan Kadını

Antik Yunan toplumunun ve toplumda genel geçer söz sahibi olan erkeklerin arasında kadınlar geri planda bırakılmıştır. Erkeklerin kadınlara bakışına örnek olarak Antik Yunan'ın ünlü filozofu Platon için anlatılan sözler önemlidir. Onun cinsiyet konusuna nasıl baktığını, düşündüğünü göstermektedir. "Platon hayatında iki şeye sevinirdi: Birincisi hür bir adam doğduğuna, ikincisi de erkek doğduğuna" (Bebel, 1966: 62).

Yunan toplumunda kadın, erkeğin egemen olduğu bir sistemde yaşamaktadır (Mutluay, 2007: 37). Cinsiyet kültürü, bir toplumda egemen olan kadın-erkek ilişkilerini düzenleyen bir sisteme işaret etmektedir (Elçi, 2018: 828). Antik Yunan toplumunu oluşturan ve insanların konumlarını belirleyen güç erkektir (Yılmazcan, 2020: 278). Yunanlı kadınlar hayatları süresince erkeğe bağımlı olmak zorunda bırakılmıştır. Doğumundan ölümüne kadar bir birey olarak görülmeyen kadının evlenince sadece vasisi değişmiştir (Mutluay, 2007: 37). Evlendiğinde ise babasının koruyuculuğu yerini artık yeni vasisi olan eşi almıştır. Eşinin ölümü halinde ise büyük oğlunun otoritesi altına girmiştir. Kadınların giysileri ve takıları dışında, malı da erkek korumanın gözetimindedir (Mutluay, 2007: 37-38).

MÖ 4. yüzyıldan itibaren kadınlar kamusal alanlarda daha aktif olmuşlardır (Estin ve Laporte, 2002: 59). Bununla birlikte Eski Yunan toplumunda kadınlar hiçbir zaman yurttaşlık statüsüne yükselememişlerdir. Yurttaşların eşleri ve kızları da genellikle toplumsal ve kamusal çalışmaların dışında bırakılmıştır. Evlerinde kapalı bir yaşam sürmüşlerdir Sparta'da kadınlar yurttaş sayılmamakla birlikte belirli bir ölçüde toplumsal yaşam içinde bulunmuşlardır (Ağaoğulları, 2004: 20). Kızların günlük yaşamları, faaliyetleri temelde hep ev içindedir (Demand, 1994: 10). Her şeyden önce denenen şey kadınları birey olarak mümkün olan her yerde tanımlamak olmuştur. Kadınlar birkaç sınıfa ayrılmıştır. Bu kadınlar Antik Yunan adamlarının toplumları nasıl inşa ettiklerini örneklerle tanık olarak yaşamışlardır. Kadınların yaşamları toplumdaki rollerine göre belirlenmiştir. Kadınlar kimlik tanımı olarak yurttaş karısı, yabancı kadın/köle, özgür/fahişe, kadın rahip, kadın büyücü olarak adlandırılmışlardır (Dillon, 2004: 5).

Toplumda erkeklere hizmet eden ve üç gruba ayrılan kadınlar vardır. Bunlardan ilki genelevlerde hizmet veren Deikteriadeslerdir. Fazlaca ve yaygın şekilde var olmaları haricinde farklı özellikleri bulunmamıştır. Bunlardan daha fazla özellikleri olan Auletridesler vardır. Bu kadınlar ikinci gruptur. Son olarak ise hizmette en üstte olan ve erkeklere yine hizmet eden kadınlar Hetairalar üçüncü grubu oluşturmuştur. Hetairalar kolay ulaşılamayan ve eğitilmiş kadınlardır (Gezgin, 2010: 123). Hetairalar erkekler ile şöenlere gitmiştir. Şarap içmiş, dans etmiş, müzik çalmıştır. Erkeklere eşlik etmişlerdir (Weithmann, 2004: 53).

Kadına sosyal hayatında daha bir kız çocuğu iken engeller koyulmuştur. Kızlar sadece küçükken annelerinden, akrabalarından ya da bazı kölelerden mitolojik hikayeleri ve dini ritüelleri öğrenmişlerdir. Hatta Ksenophon Atina'da ki evlilik yaşına gelmiş kızların aşırı eğitimsizliklerinden yakınırken, evlendikten sonra kocaları tarafından eğitilmeleri gerektiğini söylemiştir. Platon ise bu durumun kadınların erkeklerden daha az yetenekli olduğu nedenini savunmaktadır (Akalın, 2003: 26).

Kadınlar, uzun yıllar süresince tarihe etkisi bulunan erkeklerin gölgesi altında kalmışlardır. Kendi hayatları ile ilgili söz hakları yoktur. Hayatlarına yön veren erkekler tarafından anne, kız kardeş ve eş olarak toplumda yer almışlardır. Kadının öncelikli görevi anneliktir. Soyun sürekliliğini sağlayacak, kutsal görülen annelik görevinin yanında, savaşta başarılı olanları alkışlamak ve öldüklerinde yas tutmak kadının görevleridir (Çelebi, 2018: 117).

Yunan mitolojisinde ataerkil baskı görülmektedir (Persson, 2016: 9). Zeus kadınların Yunan toplumunda aktif rol almalarını yasaklamıştır. Toplumda tek rollerinin çocuk doğurmak olduğunu bildirmiştir. Ancak bu konuda bile Yunan kadınları özgür bırakılmamıştır. Erkekler ile kadınlar eşit olmamıştır. Toplum içinde aktif olarak bir rolleri olmamıştır. İnanışlarına göre kadın, erkeğin ortaya çıkışından sonra var olmuştur (Persson, 2016: 9). Kadına yüklenen roller ise iyi ya da kötü şeklinde olmuştur. İyi roller eş ve anne olan kadın, kötü roller ise sevgili, isyancı kadınlardır (Persson, 2016: 10)

Yunan toplumu kadının, kocası yanında olmadan toplumda görünmemesini, evde kalması gerektiğini düşünmüştür. Hatta toplumda kocası onun adına konuşmalı düşüncesi vardır. Bu şekilde olan eşin ideal Yunan kadını olduğuna inanmışlardır. Yunan toplumu kadının erkeğe itaatkâr olup kocasının davranışlarını sorgulamaması gerektiğini düşünmüştür (Persson, 2016: 11). Antik Yunan uygarlığında kadın her alanda toplum tarafından dışlanmıştır. Pek çok seçenekten mahrum bırakılmıştır (Yılmazcan, 2020: 278).

Yunanlı kadınların, gelinin evindeki yerini muhafaza edebilmesi için çocuk doğurması gerekmiştir. Tercihen dünyaya getireceği çocuk erkek olarak beklenmiştir. Kız çocuk doğumlarına pek sevinilmemiştir (Demand, 1994: 17). Eski Yunan toplumunda kadınların görevi evliliğe çocuk ve para vermek olmuştur. Kadının yükümlülüğü ev yaşamının ve aile ekonomisinin devamını sağlamaktır. Kadınlar, dönem ile ilgili belgelerden anlaşıldığı kadarıyla babasının, babası yoksa eğer erkek akrabasının himayesi altındadır ve bu erkekler kadının evlendirilmesinde etkili şekilde söz sahibidir. Yunanlı evlenecek olan genç kızların ya da kadınların eş seçme hakkı olmamış ve erken yaşta evlendirmişlerdir. Erkek ve kadınların birbirine aşık olup evlenmesi görülmemiş ve yapılan evliliklerde bir iş antlaşması gibi olmuştur (Durmuş, 2014: 99). Erkek için her şeyi en iyi şekilde yapan Yunan kadını ne yazık ki daha iyi bir eş uğruna terkedilmiştir (Hose, 2012: 106).

Kadınlar, erkekler yemek yerken hazır şekilde beklemiştir. Hatta erkekler yedikten sonra kalanları yedikleri bilinmektedir (Demand, 1994: 8). Yunanlı anne, misafir yokken ailesiyle yemek yemiştir. Ancak diğer kişilerden daha az yemiştir. Hatta kendi payından da başkalarına ikram etmiştir. Bu şekilde yetersiz gıda alan anneler için ölüm sayısı çok olmuştur. Yetersiz beslenmenin etkisi ve doğum yaparken yaşanan ölümler ile de kadınlar düşük yaşam beklentisi içinde kalmışlardır (Demand, 1994: 9).

Festivaller Yunan toplumunda önemli olmuştur. Yunan vatandaşları tarafından kutlanmıştır. Festivaller toplumun geçmişi ile ilgili bilgiler vermiştir (Beck ve Wiemer, 2009: 32). Tarihsel kültürlerini yaymak amacı ile de festivaller yapılmıştır. Bölgeler arasında çekicilik festivalleri düzenlemek ve böylece kendi topluluğunu büyütmek amaçlanmıştır (Neils, 1992: 253). Örnek olarak Atina'da düzenlenen tanrıça Athena adına yapılan Panathenaia festivalidir (Parker, 2005: 269).

Fotoğraf 10: Gynaikion'daki yaşam. (Çelebi, 2018: 148)

Eski Yunan toplumunda kadınların tüm hayatı ev işleri olmuştur. Asıl görevi olan çocuk doğurmanın yanında, yün işlemek, buğday ve arpa öğütme, sebze yetiştirme ve yemek hazırlama kadının görevleri arasındaydı. Kadınlar ailenin geçimine yardım edebilmek için, evinde yaptığı peynir, hamur işleri gibi ürünleri o dönemki pazar yerlerinde satmıştır. Yunanlı kadınlar sebze, meyve satmıştır. Bunun yanında dokumacı ve terzi olarak toplumda çalışıp yer almıştır (Durmuş, 2014: 101). Kadına toplumda, ailesinde ve neredeyse tüm yaşantısında verilen yer evde üstüne yıkılan işlerdir.

Zengin olan evli kadınlar, evlilikleri içinde kendi günlük işleri ile ilgilenebilmiştir (Durmuş, 2014: 101). Ancak yoksul evli kadınlar ise ihtiyaçları için çalışmak zorundadır. Tarlalarda, pazar yerlerinde çalışmışlardır. Başka evlerde yardımcı işçilik yapmışlardır. Dini törenler, bayramlar, doğum ve ölüm gibi olaylar zengin ailelerin kadınları için evden çıkmalarına fırsat olmuştur. Yunanlı erkeklerin neredeyse tüm günü dışarıda geçmiştir. Erkekler politika yapmaya, mahkemelere katılmaya hak sahibidir. Ancak Yunan kadınları bu haklara da sahip değildir (Çelebi, 2018: 130).

Eski Yunan toplumunda maddi açıdan yoksun olan kadınlar çalışma hakkına sahip olmuştur. Yine de kadınlar zamanlarının çoğunu evinde geçirmiştir. Bunun tek sebebi zengin ya da evli olması değildir. Nedeni Eski Yunan toplumunda kadının evden dışarı çıkmasının iyi şekilde karşılanmamasıdır (Durmuş, 2014: 101).

Antik Yunan toplumunda nikahlı eşin yanı sıra nikahsız eşlerinde olduğu bilinmektedir (Durmuş, 2014: 102). Antik Yunan toplum yapısında aile içi ilişkilerin yaşandığı ve evliliklerin

olduğu bilinmektedir. Yunan söylencelerinde bahsedilen akraba evliliklerinden, amcanın yeğeniyle evlenmesi kadar şaşırtıcı olan bir durum, yeğen ile teyzenin evlenebilmesidir (Durmuş, 2014: 103).

Antik dönemin ve Antik Yunan insanların cinsel hayatlarına dair bilgileri antik dönemde yaşamış olan filozofların ve tarihçilerin aktardıklarından öğrenmekteyiz. Ayrıca günümüzde arkeolojik kazılarda ulaşılan cinsel motifler içeren kandil, vazo resimlerinden de öğrenmekteyiz (Durmuş, 2014: 105). İkili ilişkilerde kadın erkek için nikahlı eşi, Hetaera ya da Pornai yani hayat kadını olarak yer almaktaydı. Erkek açısından evli olduğu kadın hayat arkadaşıdır. Bu kadın, kocasına bebek veren anne ve ev işlerini sahiplenen kişi olmuştur. Hetaera, erkeğin yaşamına zevk veren, onunla zaman geçirirken keyif aldığı metresidir. Pornailer ise erkek için sadece bir cinsel objedir (Durmuş, 2014: 105). Pornailer yaşadıkları ilişkinin karşılığında para almışlardır ancak Hetaeraerler para ile birlikte sevgili olan erkekte hediye kabul etmişlerdir. Ayrıca toplumdaki sosyal sınıfın en alt tabakasında bulunan hayat kadınları yani Pornailer, yaptıkları iş için hazırlanan evlerde yaşamış ve bedenlerini sokaktan geçen erkeklere gösterip onların bu evlere gelmesi için uğraşmışlardır (Durmuş, 2014: 105).

Fotoğraf 11: Erotik sahne. (Çelebi, 2018: 147)

Antik Yunan toplumunda erkeklere hapsedilen kadın, ekonomik anlamda güçsüz, topluma faydasız ve aile bütçesine zarar olarak görülmüştür (Kılıç, 2020: 3). Hatta kadın için en temel görevi doğurmak olarak gören ataerkil sistemde, hamile kalmış kadınların Yunan tapınaklarına girmemesi

gerektiğine inanmışlar ve kirli oldukları düşüncesini benimsenmişlerdir (Kılıç, 2020: 3). Genel olarak Yunan toplumunda, Yunan erkeklerinde kadın düşmanlığı vardır.

Fotoğraf 12: Sappho ve öğrencileri. (Şahin, 2013: 319)

Antik dönemin ve Antik Yunan dünyasının en ünlü kadın şairi Sappho'dur. Kadınların geriplanda olduğu Yunan toplumunda sayısı az olsa da kendisinden bahsedilen, sanat, siyaset ile ilgilenen kadınlar olmuştur. Ancak bu kadınların sayısı erkeklere oranla az sayıda olmuştur. Antik Yunan şairleri arasında, okuyucuyu derinden etkileme yeteneğine sahip olan Sappho, canlı bir kişiliğe sahiptir (Kuper, 2010: 23). Antik çağın en ünlü kadın yazarıdır (Goldberg, 2018: 44). Sappho kaleme aldığı şiirlerinde samimiyetle, heyecan ile duygularını anlatmıştır. Antik çağ kadınının iç dünyasını, ilişkilerini aktarmıştır. Yaşadığı dönem insanının gerçekliklerini, toplumsal yaşantıyı açıkça ortaya koymuştur. Sappho şiirlerinde Tanrıça Hera, Eros, Aphrodite'ye değinse de genellikle insana seslenerek eserlerini oluşturmuştur. Sappho, Antik Çağın ve Yunan dünyasının en önemli, önde gelen kadın şairi olmuştur.

Antik Yunan toplumunda Sappho, Korinna, Apollonis, Aspasia gibi kadınlar edebiyat, siyaset alanlarında isimlerinden söz ettirmişlerdir. Ancak sayıları erkeklere nazaran pek azdır. Bu

kadınlar ise soylu ailelerin kızlarıdır. Yaşadıkları dönemin şartlarında sıradan halk kadınlarının edebiyat gibi alanlarda hak elde etmesi mümkün değildir. İnanç, yasalar, toplumsal yaşam ve tarih ile ilgili bilgilerin çoğunun erkekler tarafından kaleme alındığını bilmekteyiz. Bizler, Antik Çağ'dan günümüze ulaşan bilgilerin pek çoğunun erkekler tarafından ve çoğunlukla erkekler için yazıldığı gerçeğini göz önünde tutmalıyız (Çelebi, 2018: 117).

Fotoğraf 13: Aspasia. (Çelebi, 2018: 151)

Fotoğraf 14: Sappho. (Şahin, 2013: 316)

Antik Yunan toplumunda Yunan kadınları erkek otoritesi altındadır. Kadının ev içindeki görevlerini ihmal etmesi ise ciddi sonuçlar getirmiştir (Pantziara, 2003: 28). Yunan kadınları tüm olumsuzluklara ve baskılara rağmen yine de kendi hayatlarına yön verme arzusuna sahip olmuştur. Örnek olarak ise Yunanlı Diotima vardır. Atinalı erkeklere karşı cesur şekilde meydan okumuştur. Kallipateira ise Antik Yunan Olimpiyat oyunlarına gizli şekilde de olsa katılan ilk kadındır. Ancak kadınların, siyasi ve sosyal haklarındaki bazı ilerlemelere rağmen bunlar sadece kadınların sosyal uyumlarına temel olarak kalmıştır (Pantziara, 2003: 28).

3.2. Siyasi Hayatta Antik Yunan Kadını

Antik Yunan'da konu siyaset olduğu zaman kadınlar, erkekler kadar söz sahibi olmuştur. Ancak söz sahibi oluşları onlara herhangi bir politik hak sunmamıştır. Kadınların siyasi hayattaki etkinlikleri genellikle evlilik yolu ile gerçekleşmektedir. Siyasi alanda yükselme çabası içerisinde olan erkekler, evlilik hayatlarında siyasi konumları bakımından güçlü ailelerin kızları ile evlendikleri gözlenmektedir. Çünkü kadın hep arka planda bırakılmıştır. Her alanda olduğu gibi siyasette de çıkarlar için kullanılmıştır. Toplum içinde kadın siyasette yer alamamış ve söz hakkı verilmemiştir. Kadınlara Antik Yunan'da sadece evde sorumluluk yüklenirken kamusal alanda kadınların yeteri kadar görev almadıkları görülmektedir (Kalaycı ve Kaya, 2020: 18). Kadınlar erkekler için en büyük felaket olarak gösterilmektedir (Hose, 2012: 54). Antik yazarlar da eserlerinde kadın ile ilgili uyarılar yapmıştır. Çünkü kadının siyasi komploların merkezinde olduğu düşüncesi toplum tarafından benimsenmiştir (Payam, 2014: 31).

Antik Yunan demokrasisi çoğu yönüyle günümüz demokrasi kavramıyla zıttır. Hatta Atina tüm yöneticileriyle bir erkek devleti olup kadınların ise bu demokrasi içinde doğrudan yer almadıkları görülür. Kadınlar için koyulmuş olan yasalar ise onlara yeni haklar vermek için değildir. Günlük hayatta erkeklerin hakimiyetinde olan oikosları yani evleri, korumak ve devamını sağlamak içindir (Akalin, 2003: 24). Yani oikostaki rolüyle kadın ancak bu devlette dolaylı biçimde yer almaktadır. Aristoteles, Platon gibi filozoflar kadınların toplumda en az erkekler kadar işlevsel olduklarını ancak politikanın sadece erkek işi olabileceğini söylemişlerdir (Akalin, 2003: 25). Sokrates savunmasında sadece erkeklere hitap etmektedir. Seslendiği topluluk sadece erkeklerdir. Devamlı olarak "*Ey Atina Erleri*" demesi ise buna sağlam bir kanıttır (Eflatun, 1938: 5-6).

Yunan toplum yapısına bakıldığında, demokrasi kavramı çerçevesinden ele alındığında, kadınlar ve yabancılar da kısmen özgür insanlardır, halk kavramının içindedir, fakat siyasal haklardan yoksundurlar. Aslında kadınlar ve yabancılar özgür insan olarak tanımlanırlar ve halk kavramının içinde tanımlanmaktadır. Yunan'da halk kavramı, anlam olarak siyasal haklara sahip olanları tanımlamamaktadır (Akkoç, 2014: 34).

Kadın, Yunan siyaset dünyasında siyasi otoriteyi kurma ve sağlama aracı olarak görülmüş ve kullanılmıştır. Erkekler her alanda olduğu gibi yine kendi çıkarları için kadınları araç olarak kullanmıştır. Güçlü, varlıklı babaya sahip olan kızlar eş olarak alınmış ve bu sayede erkekler, konumlarını güçlendirme fırsatı yakalamışlardır. Bu tür evliliklere dönemin ünlü antik yazarları da eserlerinde örnekler vermiştir (Payam, 2014: 32).

Eski Yunan toplumunda kadının sosyal ve siyasi haklarının fazlasıyla kısıtlı olması nedeniyle ne yazık ki Yunan siyasi hayatına etki eden, egemen kraliçelerden, prenseslerden söz edilmemektedir. Yine de Yunan toplumunda bir kadının, bir milletin kaderini, bir tarihi nasıl değiştirdiğini yani Troya Savaşı ve başrolde olan dünyalar güzeli Helene'den bahsetmeliyiz (Durmuş, 2014: 108).

Helene, Troya ile anılan efsanevi bir kadındır. Homeros'a göre ise kentin Kıta Yunanistan'dan gelen Akhalar tarafından yerle bir edilmesi Helene yüzündendir (Memiş, 2003: 51). Ancak bizler bugün arkeolojik veriler ile MÖ 2. binde yaşanan savaşın temelinde ticari sebepler olduğunu biliyoruz. Homeros'un İlyada isimli destanından ise, savaşın nedeninin bir kadın kaçırma olayı olduğunu öğrenmekteyiz. Ayrıca Troya kralı Priamos'un çapkın ve yakışıklı olan oğlu Paris, Akha beylerinden Sparta kralı Menelaos'un güzel karısı Helene'yi kaçırmış ve bu yüzden Mykenai kralı Agamennon'un önderliğinde toplanan Akha beyleri, büyük bir filo ile Troya

önlerine gelmiş ve savaş ilan etmişlerdir. Homeros'a göre on sene süresince amansız şekilde devam eden tarihin ilk Boğazlar Savaşını Akhalar kazanmıştır (Memiş, 2003: 51). Homeros İlyada adlı eserinde Helene'nin kişiliğinin tasviri şöyledir; Helene, evini bırakıp aşığı ile uzak diyarlara gitmenin pişmanlığını yaşayan bir kadındır (Durmuş, 2014: 108).

Atinalı ünlü filozoflardan olan Sokrates'in savunması bizleri Atina toplumunda kadının siyasi hayata dahil olup olmadığı konusunda aydınlatmaktadır. Sokrates'in savunmasından bir parça aynen şöyledir: *“Atina erleri, beni itham edenler, sizin üzerinizde ne gibi bir tesir bıraktılar bilmiyorum; ben kendi hesabıma, onların kandırıcı sözleri karşısında kendi hüviyetimi unuttur gibi oldum; halbuki onların bütün söylediklerinde hemen hemen bir tek doğru söz yoktu.”* Savunmanın başka bir bölümü ise şöyledir: *“Atina erleri, benden işiteceğiniz, ne onlarınki gibi aldatıcı sözler ve cümlelerle dolu hitabeler, ne de düşünülüp hazırlanmış nutuklar değil; ancak tesadüfen aklıma gelecek sözlerle ifade edeceğim şeylerdir”* (Eflatun, 1938: 5-6). Sokrates'in savunmasında hitap edilen kişiler sadece erkeklerdir. Böylece bizler kadının siyasi hayatta var olmadığını görmekteyiz. Kadınlar hem sosyal hem siyasi hayatta pasif bırakılmıştır. Kadınları her anlamda sessiz kalmaya zorlamışlardır (Yılmazcan, 2020: 278).

Antik Yunan'da hayatın her alanında olduğu gibi siyasi hayatta da kadınların geri planda bırakıldıkları açık bir şekilde görülmektedir. Toplumun en derin hafızaları olan mitolojilerde dahi Yunanlılar kadınlarına gerekli önemi vermemekle beraber onların Tanrı tarafından verilmiş bir ceza olduğu görülmektedir. Mitolojideki siyasi kadınlara dahi bakıldığında en büyük savaşların en büyük sebepleri olarak gösterilmektedirler. Siyasi hayata yalnızca soylu ailelere mensup kadın şahsiyetlerin ancak siyasi evlilik rolü ile dahil olabildikleri görülmektedir.

3.3. Dini Hayatta Antik Yunan Kadını

Yunanlılar tanrılarını insan görüntüsünde düşünmüş ve bu şekilde betimlemişlerdir. Yunanlılar her şeyin bir tanrısı olduğuna inanmışlardır. Ayrıca tanrılar arasında, Yunan şehirlerinde olduğu gibi hiyerarşi ortaya koymuşlardır (Durmuş, 2014: 110). Olympos'da oturan çok sayıdaki tanrı ve tanrıçadan 12 tanesinin fazlaca büyük ve güzel özelliklere sahip olduğuna inanmışlar, bunları da bütün diğer tanrılarının üstünde görmüş ve yetkilerinin diğerlerinden daha üstün olduğu kabul etmişlerdir. Zeus, on iki büyük tanrı ve tanrıçalar arasında baş tanrı olup ve panteonun en üst kısmında yer almaktadır (Durmuş, 2014: 110). Yunan panteonunun başında bulunan en büyük tanrılarının altısının erkek, kalan altısının dişi tanrı olduğu bilinmektedir. Bu tanrılardan olan Zeus, Apollon, Ares, Hephaistos, Hermes, ve Poseidon erkektir. Athena, Aphrodite, Hestia, Artemis, Demeter ve Hera ise dişi tanrılardır (Durmuş, 2014: 110).

Atina halkı MÖ 5. yüzyılın ortasında tanrılarının kendilerinden taraf olduklarına inanmaktaydılar. Bununla birlikte panteonun tasarımının etkileyici bir şekilde gösterdiği gibi, devletin hazinesini kendilerini koruyan tanrılarının şerefi adına anıtlar oluşturmak yönünde harcamaya hazırlardı. Toplumdaki insanların bu inancı Yunan dininin temeli ile uyumaktadır (Durmuş, 2014: 110). Bir Yunan şehri olan Knossos'ta bulunan, iki elinde yılan tutan kadın figürü, yüksek ihtimalle bir tanrıçayı ve bir kültü simgelemektedir (Tekin, 1995: 117). İnsanlar kendilerine iyilik yapmış olan tanrılarını bireysel olarak onurlandırmış ve bunun yanında gruplar halinde de onurlandırma yapmışlardır. Böylelikle bunun karşılığında tanrılarının onlara tekrardan iyilik yapacağına inanılmaktaydı (Martın, 2012: 218).

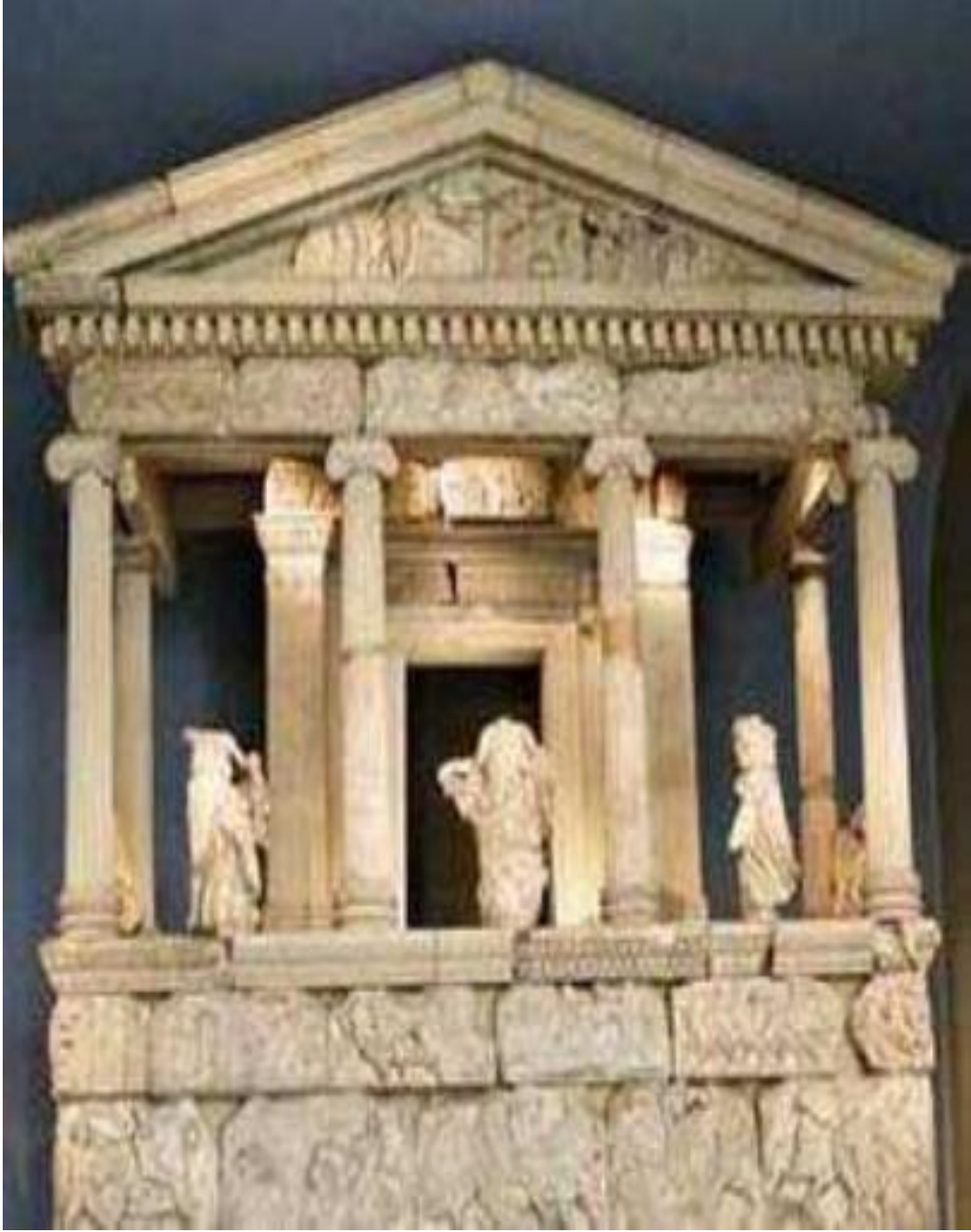
Yunan toplumu dini inançları için yapmaları gerekenleri açık havada, sınırları açıkça belirli olan basit alanlarda yerine getirmekteydiler. Tanrılarına etrafı çevrili olmakla beraber dine aykırı her türlü kullanımı yasaklanan gerçek anlamda mülkler vakfetmişlerdi. Yunanlılar tapınaklarını dinsel ihtiyaçlar amacıyla değil bir tanrıya sunu olarak inşa etmişlerdir (Estin ve Laporte, 2002: 64-66). Sonbaharda ve ilkbahar mevsimlerinin başlarında doğum ve bereket veren tanrılara ithafen ayinler düzenlemişlerdir. Törenler genellikle erkek ya da kadın, cinsel organların kutsanması amacıyla yapılmaktaydı. Dionysos şerefine kırdan kutlanan küçük Dionysoslar sırasında kurbanlık tekeyi götüren neşeli ayin kalabalığı şarap, asma dalları, incir taşımışlardır (Estin ve Laporte, 2002: 65).

Yunanca Tanrı kelimesinin karşılığı theos olmasına rağmen, bir tanrıçayı ifade etmenin iki farklı şekli vardır. Theos'un dişil biçimi olan "Thea" sözcüğünü kullanmak ya da morfolojik olarak eril olan theos sözcüğünü kullanıp önüne dişil bir tanım edatı yerleştirilerek dişileştirmektedir (Durmuş, 2014: 110) Bu nedenle resmi Atina kitabelerinde Athena he theos olarak geçmektedir. Kadınların yaşamlarını fazlasıyla etkileyen hamilelik, doğum ve menopoz gibi olaylar her kadında farklı etkiler yaratmış, bu yüzden kişisel bilinç dışına farklı şekillerde aktarılmıştır. Yine de bu konular tarih boyunca tüm kadınlar tarafından paylaşılmış olan ortak tecrübelerdir. Bu yüzden ortak bir alan oluşturmaktadırlar. (Durmuş, 2014: 111)

Mitler kahramanların, tanrıların, peri ve canavarların hayatlarından, maceralarından bahseder. Mitoloji gerçek hayat ile ilgisi olmayan efsanevi hikayeleri, nasıl olduklarını, geliştiklerini, ifade ettikleri anlamları aktarır. Mitoloji bu hikayelere, masallara olan inancı bildirir. Yunan mitolojisi Yunan toplumunda önemli yer teşkil etmiştir. Her toplumun kendine ait mitolojisi vardır (Can, 2020: 17). Tanrıça mitolojisi, dişilik kalıbının bir ifadesidir ve kadınların yaşamları süresince yaşadıkları farklı tecrübeleri anlatmaktadır (Durmuş, 2014: 111).

Yunan mitleri Ege bölgesinde ve Akdeniz kıyılarında yaşamış olan insanlar üzerinde etkili olmuştur. Bu bölgelerde yaşayan insanların sanatlarını, dini yapılarını, aile yapılarını ve siyasi hayatlarını etkilemiştir. Mitler eski Yunan düşünce ve inancı ile Yunan yaşamını içermektedir (Can, 2020: 18).

Kadın Tanrıçalar Yunan mitolojisinde yer almıştır. Daha önce bahsettiğimiz gibi altı erkek Tanrı yanında altı tane dişil Tanrıça bulunmaktadır. Bunlar; Hera, Athena, Aphrodite, Hestia, Artemis ve Demeter'dir (Can, 2020: 40). Yunan mitolojisinde Yunan deniz kızları da vardır. Bunlara Nereid adı verilmiştir. Nereidler anıtı görkemli şekilde Ksanthos antik kentindedir. Aynı zamanda Nereidler Anıtı, Likya lahitlerinin en görkemlisidir (Yüksel, 2012: 128). Yunan toplumunda ilk başlarda tanrıçaya tapılırken, toplum zamanla tanrıya tapmıştır. Baba, erkek hakimiyetinde olan bir topluma dönüşmüştür.

Fotoğraf 156: Ksanthos Nereidler Anıtı. (Yüksel, 2012: 129)

Gaia, Toprak Anadır. İlk Ulu Tanrıça/Ana Tanrıçadır. Ana Tanrıçaya tapıldığı bronz çağında Yunanlılar, tarım temelli yaşam sürdürdüklerinden toprağı koruyup verimi çoğalttığı için tanrıçaya tapmışlardır. İnsan neslinin sürekliliğı, çocuk doğurmak ile gerçekleşir. Bunun içinde Toprak Ana'nın onların beslenmelerine yetecek kadar ürün vermesi gerekmektedir. Toprağın bitki vermesiyle kadının doğurması arasında bir bağ kurulmuş ve bu yüzden toprağın ruhunun kadın olduğuna inanılmıştır (Kef, 2018: 27-28).

Yunanlıların ilk başta taptığı en önemli tanrısal varlık kadındır (Rosenberg, 2003: 31). Anneliğı simgeleyen kutsalın bir simgesi gök ile yerin annenin vücudunda buluşmasıdır (Mascetti, 2000: 152). Anne insani özelliklerin vücut bulmasında, beslenmesinde ve dünyaya getirilmesinde

rol oynayan ilahi yasanın aracısı ve başlatıcısı olmuştur (Mascetti, 2000: 152).

Yunan mitolojisinde de kutsal evlilik ritüelinin olduğu bilinmektedir. Kutsal evlilik tanrı ve tanrıça arasında geçen kutsal cinsel birleşmeyi ifade etmektedir. Her yıl bahar mevsiminde tanrıçayı temsil eden kraliçe veya bir rahibe ve tanrıyı temsil eden kral arasında gerçekleştirilen cinsel birlikteliği ifade eden kutsal evlilik bir bereket büyüsü olarak değerlendirilebilir. Çünkü cinselliğin yaşam ve bereket sağlayan bir gücü olduğuna inanılıyordu. Kutsal evliliği ifade eden söylencelerde tanrıçayı bir ineğin tanrıyı ise genellikle bir boğanın temsil ettiğini görmekteyiz. Boynuzun ayın hilal şekline benzemesinden dolayı inek, boğa, geyik ve koç gibi boynuzlu hayvanlar hem tanrıça hem de oğul, sevgili, tanrı, kral özdeşleştirmişlerdir (Çimen, 2011: 22-23).

Yunan mitolojisi ve dini hayatında önemli bir konuma sahip bir diğer olay ise sunaklardır. Sunak, dini törenlerde üzerinde kurban kesilen, tanrılara özel dini günlerde kurban sunularının sunulduğu masalardır. Kurban törenini her aile reisi yapabilmekteydi. Fakat tapınağı bekleyip koruyan, dini olayları düzenleyen rahipler ya da rahibeler sürekli olarak tapınak ile ilgilenmek zorunda olan görevlilerdir. Rahibeler için önem verilen özelliklerin başında namus, iffet gelmektedir. Rahibeler ellerinde asa taşır, uzun giysiler giyer ve saçlarını uzatırlardı. Özellikle gece yarısına kadar süren törenlerde rahibeler ve rahipler başlarında bir çelenk ya da bantla töreni yönetmektedirler (Gür, 2005: 42).

Eski Yunan toplumunda halk, kadınların giysilerini tapınaklarda adak eşyası olarak sundukları bilinmektedir (Smith, 2012: 90). Bu elbiselerin türleri Antolojinin bazı pasajlarında geçmektedir. Öyle ki, *“Bitenna ayaklarını sıcak tutan bu sandalları, ayakkabı yapıcısının hünerli ellerinden çıkmış olan bu sandalları tanrılara sundu. Philonis ise çok sevdiği, parlak denizin rengine boyadığı kepini, Anikleia ise yelpazesini, güzel Heliadora yüzüne örttüğü bir örümceğin ağından daha ince olan duvağını sundu.”* Hepsi aynı yaşta olan bu gencecik kızlar hediyelerini Aphrodite’ye sunmuşlardır (Smith, 2012: 90).

Kadınlar, kamusal ve özel olmak üzere pek çok dini törene katılmıştır (Dillon, 2004: 4). Dini roller üstlenmiştir. Ünlü tarihçi Herodotos’un aktarmış olduğu antik Yunan toplumunda bilinen hikayeye göre; Argoslular tarafından Tanrıça Hera şerefine festival yapılmıştır. Yunanlı kardeşler Kleobis ve Biton’un anneleri mutlaka araba ile tapınağa getirilmektedir. Öküzler tarladan saatinde dönmeyince festivale gecikmekten korkan gençler, boyunduruğu kendilerine geçirip üzerinde anneleri olan arabayı kırk beş stadion boyunca çekmiş ve sonunda tapınağa gelmişlerdir. Alanda bulunan kalabalık, gençleri bu şekilde gördükten sonra gençler Tanrı tarafından ölümlerin en muhteşemiyle onurlandırılmışlardır. Tanrı, insan için ölümün yaşamaktan daha iyi olduğunu bu vesile ile göstermiştir. Argoslu erkekler bu gençlerin etrafını çevreleyip onların gücünü yüceltirken, Argoslu kadınlar da annelerini böyle şerefli evlatlar yetiştirdiği için övmüşlerdir. Anneleri ise büyük bir mutlulukla ve çocuklarının başarısıyla başı dik bir şekilde tanrıça heykelinin önünde durup kendisine bu onuru yaşatan oğulları için bir insanın ulaşabileceği en iyi şeylerle ödüllendirilmeleri için dua etmiştir (Herodotos, 1973: 42-43).

Yunanlı kadınların sorumlu olduğu bir diğer alan ise ölüm törenleridir. Kadınların temel görevleri doğum yapmak, çocuk büyütme olarak görülmüştür. Bunun yanında cenazelerde kadınların görevleri vardır (Çelebi, 2018: 131). Ölen kişi, en az on altı yaşında olması zorunlu olan kız kardeş, anne, eş gibi akrabaları tarafından ya da başkaları yıkanmıştır. Doğum ve ölüm kirlilik olarak görüldüğünden, ceset yıkanıp temizlenene kadar erkeklerin görmesine müsaade edilmemektedir. Antik Yunan toplumunda yas tutmak kadının görevidir. Kadınlar ölüye yakın bir

yerde, yasın simgesi olarak ellerinde yolunan bir tutam saçla keder içindedir (Çelebi, 2018: 131).

Fotoğraf 167: Cenaze töreninde kadınlar. (Estin ve Laporte, 2002: 57)

Antik Yunan toplumunda kadınlar cenaze törenlerinde bulunmuştur. Kadın denetçiler, cenazelerde yakılan ağıtları kontrol altında tutmakla görevli kadınlardır (Ogden, 2013: 91). Özenli bir şekilde gerçekleşen yas ritüeli, özellikle kadınların bulunduğu bir olaydı. Kadınların yas kıyafetleri temiz ve gri olmalıydı. Yani kadınların kederin bir simgesi olarak kendilerini kire deydirmeleri yasaktı. Eski Yunan’da kadınlar cenaze törenlerinde yer almıştır. Kadın denetçilerin, cenazelerde yapılan ağlamaları ve ağıtları kontrol etmesi görevleridir. Denetçiler ölen kişinin arkasından yas tutulmasının sınırlarını, ölçüsünü belirli şekilde yönetmek ile yükümlüdür. Ayrıca tutulan yas süresince yas için giyilen giysilerinin temiz ve gri renkte olması zorunlu olmuştur (Ogden, 2013: 91-99). Antik Yunan’da insanlar dua ederken iletişimlerini aşağıdan yukarıya yani isteklerini tanrılara göndermişlerdir (Brodersen, 2001: 7). Yunanlılar tanrılarına dua etmiştir. Ancak dua etmek dahi özel kalmamıştır. Antik Yunanlılar yüksek sesle dua etmiştir. Sadece tanrılar değil etrafta olan kişilerde duymuştur. Sosyal kontrol Yunan toplumunda böyle sağlanmıştır. Eğer birisi sessiz şekilde ya da mırıldanarak dua ederse tanrıya sorduğundan şüphe edilme ihtimali vardır (Brodersen, 2001: 8).

Ayrıca, Solon'un Atina yasalarında kadın denetçilerin, cenazelerde vücudun tırmalanması, belirlenmiş ağıtların söylenmesi, kişinin bir başkasının cenazesinde ağıt yakması, ölünün üçten fazla değişik kıyafetle gömülmesi gibi konularda kısıtlamalar getirildiği bilinmektedir (Durmuş, 2014: 114).

Antik Yunan toplumunda kehanetlere olan ilgi her zaman popülerliğini korumuştur (Eliade, 2000: 333). Her zaman meraklı olan Antik Yunan halkı geçmişi tarih öncesi dönemlere dayanan önemli bir kehanet merkezi olan Delphoi tapınağına sahiptirler. Bu tapınak önemli bir kehanet merkeziydi. Ritüele katılan kahin ise Pythia olarak anılmaktadır. Kahin, Delphoi'nin köylü kadınlarından seçilmiştir. Belirli bir tarih sürecinde kehanette bulunmuştur. Kehanetler için kahine gelen Yunan halkı sorularını seçenekli olarak sormuşlar Pythia ise siyah ya da beyaz bakla alıp sorulara cevap vermekteydi (Eliade, 2000: 333-334).

Fotoğraf 178: Saçlarını yolan kadınlar. (Çelebi, 2018: 149)

Antik Yunan dünyasında kadınlar için en önemli ve yüksek konuma sahip olan iş kolu rahibe olmaktır. Yurttaş kadınlar için rahibelik devletin resmi olarak tanıdığı bir memuriyettir. Dini törenlere, kurban ayinleri ve yemek davetlerine rahibeler de katılmışlardır. Ancak rahibeler ne kadar önemli konuma sahip olsalar da yine de erkekler tarafından seçilmişlerdir (Çelebi, 2018: 137). Yunan kadınları hayatlarının her anında olduğu gibi resmi olarak görev aldıkları rahibelik içinde de bir şekilde yine erkeklerin gölgesinde kalmıştır.

Devlet memuru olarak rahibelik yapabilen Yunan kadınları bu duruma rağmen siyasi yaşamdan ve ayinlerden dışlanmışlardır. Buna rağmen kadınlar buldukları şehrin dini yaşamı ile özleşmiştir. Nitekim kimi yabancı bilim insanları tarafından Yunanlı kadınlar için kült yurttaşlığı ifadesi kullanılmıştır. Yaşamlarının birçok alanından erkek hegemonyası altında yaşayan Antik Yunan kadınları evde kendi mahremiyetlerine sahiptirler. Kadınlar ağırlıklı olarak doğum ve ölüm olaylarından sorumlu olmuş ve bu ritüellerde rol almışlardır. Yunan kadınları belirli dini ritüeller ile ilgili sorumluluk sahibi olmuşlardır (Duby ve Perrot, 2005: 341).

Yunan toplumunda kadınlar genel olarak kurban ayinlerinden uzak tutulmaktadırlar. Kurban ayinleri Yunan toplumunda dini ve sosyal bir faaliyet olarak toplu için önem arz etmektedir. Kurban ayini Yunan dininin temelini teşkil etmektedir. Çünkü bu ayinler tanrılar ile erkeklerin arasında olan bağın göstergesi olarak düşünülmektedir. Bu ayinler ile insanların bağları güçlenmiştir. Yunan kadınları dini ritüellere ancak kocalarının yanında olmak şartıyla dahil olabilmişlerdir. Bu bilgi bile bizlere kadınların Antik Yunan toplumunda pasif bırakıldığını, sosyal, siyasi ve dini yaşam alanlarında geri plana atıldıklarını göstermektedir. Bazı alanlarda ise az sayıda ki kadın, kısıtlı bir şekilde sosyal hayata dahil olabildiklerini görmekteyiz (Duby ve Perrot, 2005: 341).

Kadınlar kurban ayininin dışında tutulmasına rağmen bazı önemli ve büyük dinsel ayinlere katılabilmektedirler. Bu durum Antik Yunan dönemi kadınlarının dini hayatları dahil olmak üzere ancak sosyal hayatın belirli kısımlarında rol alabildiklerini göstermektedir. Kadınlar aktif şekilde bazı dinsel ayinler ve ritüellerde rol almışlardır. Aslında erkekler, kadınları kendi çıkar ve amaçlarına göre toplum içinde yine kendi iradeleri ile bir yere yerleştirmişlerdir (Duby ve Perrot, 2005: 342).

Dini ritüellere katılım Yunan toplumunda sosyal statüye bağlı olarak değişmektedir. Erkek ve kız çocukları yedi yaşlarına kadar aynı şekilde büyütülmüşlerdir. Ancak kız çocuklarının yaşamı yedi yaşından sonra yetişkin birey olarak gerçek yaşama hazırlanmışlardır (Duby ve Perrot, 2005: 343). Kız çocuklarının ergenlik süreci onu evliliğe hazır hale getirme süreci olarak kabul edilmiştir. Evlilik kurumunda ise en önemli konu üreme olmuştur. Yunanlı kadın çocuk sahibi olabileme özelliğini kaybettiğinde sosyal, dini ve siyasi statülerinde değişikliğe neden olabilmektedir. Yasaklardan bazıları onlar için artık yasak olmamıştır. Dini hayatta kadınların aldığı yer hayatlarının evliliklerinin gidişatı ile şekillenmiştir (Duby ve Perrot, 2005: 343). Rahibe bir Yunan kadını ile normal bir Yunan kadınının evlilik hayatlarındaki farklılık dini statülerine bağlı olarak değişkenlik göstermektedir. Dini etkinlikler, kadınların sosyal, kamusal hayata katılabildiği nadir konulardan biri olmaktadır.

4. SONUÇ

Çalışmamızda Eski Çağ'da Yunan toplumlarında kadının sosyal, siyasi ve dini hayattaki yerleri detaylı bir şekilde incelenmiştir. Birinci bölümde ilk olarak kadının Antik Yunan toplumunda ortaya nasıl çıktığı ile ilgili antik ve günümüz kaynaklarına bağlı kalarak bilgiler verilmiştir. Sonrasında ise o dönemi anlatan, bizler için kıymetli kaynaklar olan İlyada ve Odysseia destanlarına bağlı kalarak orada anlatılan adı geçen kadınlar ile ilgili bilgiler verilmeye çalışılmıştır. Üçüncü alt başlığımızda ise Antik Yunan toplumunda kız çocuklarının doğumdan itibaren yaşamlarını nasıl devam ettirdikleri hakkında bilgi verilmiştir. Ardından Antik Yunan kadınının ailesi içinde, toplumda ve evliliği ile birlikte kocasının ailesi ve kendi evindeki konumu hakkında bilgiler verilmiştir. Daha sonra ise kadının evliliği her açıdan detaylı olarak incelenmiş ve çeyizleri üzerinde durulmuştur. Ayrıca birinci bölümde son olarak Antik Yunan kadınının kıyafetleri, giyim tarzları ile ilgili bilgiler verilmektedir.

Çalışmamızın ikinci bölümünde ise Eski Yunan kadınının sosyal, siyasi ve dini hayattaki konumları ayrı başlıklar altında ortaya koyulmuştur. Bilgilerimize göre erken Yunan toplumunda kadına saygı duyuluyordu. Ancak daha sonra üretilen silahlar yüzünden kadının konumu değişmiştir. Savaşmak için güç gerekirken kadın doğası gereği erkekten daha zayıftı. Bu şekilde arka planda bırakılan kadın daha sonraki süreçte ise toplumda genel anlamda mağdur bırakılmıştır.

Çalışmamız ile Antik Yunan kadınının genellikle evden çıkmadığını, bir ev bakıcısı olduğunu, mahkûm kaldığı erkeğine hizmet ettiğini, tek görevinin annelik olduğu, kendisi ile ilgili her konuda erkeklerin karar verdiğini görmekteyiz. Antik Yunan toplumunda kadın olmanın zorlukları daha dünyaya geldikleri andan itibaren başlamıştır. Kız bebekler toplumda istenmeyen hatta çoğu zaman ölüme ya da sokağa terkedilen değersiz varlıklar olarak görülmüştür.

Yunan toplumunda daha doğduğu an itibariyle kız bebeklerin hayatta kalıp kalmayacağı, ailesi ile büyüüp büyüemeyeceği erkek, babası tarafından belirlenmiştir. Annesinin çocuğu üzerinde söz hakkı olmamıştır. Dünyaya kız bebek olarak gelen ve onu doğuran annesi ne yazık ki dönemin şartlarından, toplumun düşüncesinden ve uygulamalarından kurtulamamıştır. Hak ettikleri değeri ve konumu elde edememiş, erkekler tarafından geri plana atılmışlardır.

Araştırmalarımız ile birlikte Antik dönemde Yunan toplumu içinde ve Yunan mitlerinde kadına hak görülen konum açıkça anlaşılmaktadır. Kadınların çoğunluğu özgürce yaşayamamış ve yaşamı boyunca erkeklerin gölgesinde kalmıştır. Kadın genellikle aile içinde kalmıştır.

Yunan toplumunda kadının ilk olarak ortaya çıkışı ile ilgili olarak bilinen Pandora'nın hikayesi ile kadının bir ceza olarak yaratıldığı anlaşılmaktadır. Yunan toplumu erkekleri için kadın bir eşyadan farksızdır. Toplum ve özellikle erkekler tarafından kadının her zaman sessiz kalması, konuşmaması ve erkeğin her istediğini yapması beklenmiştir. Kadının evinden çıkmayıp ev işleri, evdeki erkeklere hizmet etmesi, çocuğu büyütme, temizlik, yemek, örgü yapmak gibi işler yapması beklenmiştir. Kadınlara başka pek bir seçenek bırakılmamıştır. Kadınlara doğum yaptığı için sözde kalmış olan bir kutsallık yükleyen Yunan toplumu yine de kadına hak ettiği değeri vermemiştir. Ayrıca gördüğümüz üzere Yunan Tanrıçaları önemli yer tutmaktadır. Kadınlara verilen en itibarlı meslek ise rahibelik olmuştur.

KAYNAKLAR

- Ağaoğulları, M. A. (2004). *Kent Devletinden İmparatorluğa*. İstanbul: İmge Kitapevi.
- Akalın, A. (2003). Eskiçağda Grek Kadının Toplumsal Yaşantısı. *A.Ü-DTCF Tarih Araştırmaları Dergisi*, 17-47.
- Akkoç, A. (2014). Yunan Demokrasisinin Kavramsal Yönü ve Toplumsal Arka Planı. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(1), 31-42.
- Aristoteles. (2005). *Atinalıların Devleti*. İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım.
- Aydingün, Ş. (2006). *Yerleşik Hayat Öncesi: Yaratan Beden Tunç Çağı'nın Gizemli Kadınları*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Aygan, T. (2017, Eylül). Troyalı Kadınlar ve Lysistrata'da Savaşın Kadınları. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 847-859.
- Bebel, August. (1966). *Kadın ve Sosyalizm*. Ankara: Toplum Yayınları.
- Beck, H., and Wiemer, H.-U. (2009). *Feiern Und Erinnern Geschichtsbilder Im Spiegel Antiker Feste*. Berlin: Verlag Antike.
- Bendason, N. (1994). *Başlangıçtan Günümüze Kadın Hakları*. (Çev. Ş. Tekeli) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Berkowitz, E. (2013). *Seks ve Ceza*. (Çev. O. Düz) Kolektif Kitap.
- Blanck, H. (1999). *Eski Yunan ve Roma'da Yaşam*. (Çev. İ. Tanrıku) İstanbul: Arion Yayınevi.
- Blundell, S. (1995). *Women in Ancient Greece*. Londra: British Museum Press.
- Brodersen, K. (2001). *Gebet und Fluch, Zeichen und Traum Aspekte religiöser Kommunikation in der Antike*. London: Lit Verlag.
- Burton, D. (2003). "Public memorials, private virtues: women on classical Athenian grave monuments". *"Public memorials, private virtues: women on classical Athenian grave monuments"*, 8, 21-35. New Zealand: Victoria University of Wellington. 2 10, 2018 tarihinde alındı
- Can, Ş. (2020). *Klasik Yunan Mitolojisi*. İstanbul: Ötüken neşriyat.
- Connell, R. (1998). *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar*. (Çev. S. Cem) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Coşğun, S. (2011). *Eski Yunan'da Çocukların ve Gençlerin Eğitimi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Coulanges, F. d. (2011). *ANTİK SITE Yunan'dan Roma'ya Kadar Tapınma, Hukuk ve Kurumlar Üzerine İnceleme*. (Çev. İ. Kılınç) Ankara: Epos Yayınları.
- Croix, G. S. (2013). *Antik Yunan Dünyasında Sınıf Mücadelesi*. (Çev. Ç. Sümer) İstanbul: Yordam Kitap.
- Çam, F. B. (2016, Haziran). "Eğitim Sisteminin Ortaya Çıkışı ve Antik Yunan Eğitim Anlayışının Temelleri". *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(2), 629-643.
- Çelebi, B. (2018, Aralık). Antik Yunan Toplumunun Suskun Kadınları. T. Öcan, İ. Serbestoğlu, ve M. Evsile (Ed.) *Sosyal Bilimlerde Güncel Akademik Çalışmalar*, 3, s. 117-154.
- Çetinkaya, B. A. (2015). *Doğu'dan Batı'ya Düşüncenin Serüveni Antikçağ Yunan ve Ortaçağ Düşüncesi*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Çimen, Ü. (2011). *Eski Yunan Dramalarında Anaerkil İzler*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Darga, A. M. (2013). *Anadolu'da Kadın, On Bin Yıldır Eş, Anne, Tüccar, Kraliçe*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Darga, M. (2013). "Mucizenin Kaynağı, Bereketli ve Her Şeye Hâkim". Ş. Aydingün içinde, *Anadolu'da Kadın (Onbin Yıldır Eş, Anne, Tüccar, Kraliçe)* (s. 43-67). Yapı Kredi Yayınları.
- Demand, N. (1994). *Birth, Death, and Motherhood in Classical Greece, T*. Baltimore and London: The Johns Hopkins University Press.
- Demiralp, D. (2008). "Eski Yunan Kültüründe Kadının Yeri". *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1-10.

- Demiralp, D. (2010). "Homeros'ta Kadın Yahut İlkçağ Anadolu'sunda Yaşamış Bir Halk Ozanının Gözünden Kadın". *Akademik Bakış*, 1-11.
- Diakov, V., and Kovalev, S. (2008). *İlkçağ Tarihi I.* (Çev. Ö. İnce) İstanbul: Yordam Kitabevi.
- Dillon, M. (2004). *GIRLS AND WOMEN IN CLASSICAL GREEK RELIGION.* London and New York: Routledge Taylor and Francis Group.
- Dillon, S., and L. James, S. (2012). *L. James, Sharon, A Companion To Women In The Ancient World.*, Blackwell Publishing.
- Duby, G., and Perrot, M. (2005). *Kadınların Tarihi Ana Tanrıçalardan Hıristiyan Azizelere* (Cilt 1). (Çev. A. Fethi) İstanbul: Türkiye İş Bankası kültür yayınları.
- Durmuş, A. (2014). *Eski Doğu ve Batı Toplumlarında Karşılaştırmalı Kadın Profili (Mezopotamya, Anadolu ve Yunanistan Toplumları).* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Durusoy, G. (2015). *Tarihsel Süreç İçinde Eski Yunan Uygarlığı Giyim Kültürünün Karşılaştırmalı Olarak Günümüz Giysi Tasarımına Yansımaları.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Eflatun. (1938). *Apoloji.* İstanbul: Becid Basımevi,.
- Elçi, D. Ö. (2018, Ağustos). Batı ve Doğu Mitolojilerinde Kadın İmgesi: Tanrıça'lar. *Atlas International Refereed Journal On Social Sciences*, 4(11), 826-840.
- Ehade, M. (2000). *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi* (Cilt 1). (Çev. A. Berktaş) İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.
- Engels, F. (1978). *Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni* (6 b.). (Çev. K. Somer) Ankara: Sol Yayınları.
- Erbil, P. (2012). *Kibele'den Pandora'ya Kadının Tarihi Yenilgisi* (3 b.). Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- Erhat, A. (2007). *Mitoloji Sözlüğü.* İstanbul : Remzi Kitabevi.
- Estin, C. and Laporte, H. (2002). *Yunan ve Roma mitolojisi.* (Çev. M. Eran) Tübitak.
- Euripides. (2017). *İphigeneia Aulis'te* (1 b.). (Çev. A. Çokona) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Euripides. (2017). *İphigeneia Tauris'te* (1 b.). (Çev. A. Çokona) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Friedell, E. (2017). *Antik Yunan Kültür Tarihi.* (Çev. N. Aça) Ankara.: Dost Kitabevi.
- Gezgin, İ. (2010). *Antik Yunan ve Roma Sanatında Cinsellik ve Erotizm.* İstanbul: Alfa Yayınları.
- Goldberg, J. (2018). *sappho: Iffragments.* babel Working Group.
- Gözlü, A. (2018, Eylül). Eski Yunan Karanlık Çağında (MÖ XI-VII. Yüzyıllar) Sosyal Gruplar ve Siyasi Yapı . *MCBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(3), 226-244.
- Graves, R. (2012). *Yunan Mitleri.* (Çev. U. Akpur) İstanbul: Say yayınları.
- Gür, Ö. S. (2005). *Antik Dünyada Günlük Yaşam.* Antalya: Akdeniz Kitabevi.
- Güzel, B. (2015). Lysistrata: Kadının Antik Yunan Toplumundaki Yeri. *Turkish Studies International Periodical For The Languages*, 10(10), 506-522.
- Hamilton, E. (1997). *Mitolojya* (9 b.). (Çev. Ü. Tamer) İstanbul: Varlık Yayınları.
- Harman, Ö. F. (2001). *Kadın.* İstanbul: İslam Ansiklopedisi TDV Yayınları.
- Harris Cline, D. (2005). Women and Sacred Property: The Evidence from Greek Inscriptions. D. Lyons and R. Westbrook (Dü.), *Women and Property* içinde (s. 1-11). Washington: Center for Hellenic Studies Harvard University.
- Havilland, W. A. (2008). *Kültürel Antropoloji.* (Çev. D. Erguvan) İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Herodotos. (1973). *Herodot Tarihi.* (Çev. M. Ökmen) İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Hesiodos. (1977). *Hesiodos eserleri ve kaynakları.* (Çev. S. Eyüboğlu, A. Erhat) Ankara: TTK Yayınları Ankara.

- Hesiodos. (2016). *Theogonia*. (Çev. A. Erhat, S. Eyüboğlu) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Hesiodos. (2016). *Theogonia*.
- Homeros. (2006). *Odyseia*. (Çev. A. Erhat, A. Meriçboyu) İstanbul: Can Yayınları.
- Homeros. (2014). *İlyada*. (Çev. A. Meriçboyu, A. Erhat) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Hose, M. (2012). *Kleine griechische Literaturgeschichte Von Homer bis zum Ende der Antike*. Verlag C.H.Beck.
- İplikçioğlu, B. (1997). *Eskibatu Tarihi I*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Kalaycı, İ. and Kaya, M. (2020, haziran). Adaletin Cinsiyeti Olur mu? Feminist Politik İktisat Açısından Bazı Yanıtlar. *Çukurova Üniversitesi İİBF Dergisi*, 24(1), 15-34.
- Karaaslan, D. (2016, nisan). Antik Yunanda Kadın Olmak. *Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1(2), 159-174.
- Kef, E. (2018). Cinsiyet Algısının Mitsel Kökeni. *Kaygı.Bursa Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*(31), 22-41.
- Kılıç, C. (2020, 03 03). *Academia.edu*. Academia.edu: <https://www.academia.edu>
- Kuiper, K. (2010). *The Most Influential Women Of All Time*. New York : Britannica Educational Publishing.
- Maclachlan, B. (2012). *Women in Ancient Greece: A SOURCEBOOK*. London: British Library Cataloguing –in- Publication Data.
- Mansel, A. M. (1999). *Ege ve Yunan Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Martin, T. R. (2012). *Eski Yunan*. (Çev. Ü. H. Yolsal) İstanbul: Say Yayınları.
- Mascetti, M. D. (2000). *İçimizdeki Tanrıça / Kadınlığın Mitolojisi*. (Çev. B. Çorakçı) İstanbul: Doğan Kitapçılık.
- Mellaart, J. (2003). *Çatalhöyük-Anadolu'da Bir Neolitik Kent*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları .
- Memiş, E. (2003). Aka Medeniyetinin Doğuşu, Gelişmesi ve Çöküşü. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 18(2), 41-54.
- Mutluay, N. (2007). *Yunan ve Roma Uygarlığında Çocuk*. Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Neils, J. (1992). *Goddess and Polis. The Panathenaic Festival in Ancient Athens*. Princeton.
- Ogden, D. (2013). Kadın Denetçileri. *Aktüel Arkeoloji*(32), 91-99.
- Özkan, E. B. (2017). Yasalar ve Gelenekler Işığında Arkaik ve Klasik Dönem Yunan ve Cumhuriyet Dönemi Romalı Kadınların Aile Hayatı. *İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi*(15), 1-25.
- Pantziara, N. (2003). From Ancient to Modern: Greek Women's Struggle for Equality. *Women of the World*, 28-31.
- Parker, R. (2005). *Polytheism and Society at Athens* . Oxford .
- Payam, A. (2014). *Eskiçağ Yunan Literaturünde Kadın: Heredotos Örneği*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Persson, L. (2016). Women and Their Bodies in Classical Greece: The Hippocratic Female. *Bachelor's Thesis in Classical Archaeology and Ancient History*. Uppsala Universitet.
- Prunhuber, C. (2014). *Çağlar Boyunca Büyük Kadınlar*. (Çev. B. Yalçınkaya) İstanbul: Avesta Basın Yayın.
- Roller, L. E. (2004). *Ana Tanrıçanın İzinde* (1 b.). (Çev. B. Avunç) İstanbul: Homer Kitabevi.
- Rosenberg, D. (2003). *Dünya Mitolojisi Büyük Destan ve Söylenceler Antolojisi*. (Çev. K. v. Atken) Ankara: İmge Kitabevi.
- Ross, D. (2011). *Aristoteles*. (Çev. A. Arslan) İstanbul: Kabalıcı Yayınları.
- Russel, B. (1969). *Batı Felsefe Tarihi (ANTİK ÇAĞ)*. (Çev. M. Sencer) İstanbul: Say Yayınları.
- Silver, M. (2018). *Slave-Wives, Single Women and "Bastards" in the Ancient Greek World Law and Economics Perspectives*. Oxbow Books.

- Silver, M. (2019). *Sacred Prostitution in the Ancient Greek World From Aphrodite to Baubo to Cassandra and Beyond*. Ugarit-Verlag – Buch- und Medienhandel Münster.
- Sissa, G. (2005). “Platon ve Aristoteles’in Cinsiyet Felsefeleri”, *Kadınların Tarihi (Ana Tanrıçalardan Hristiyan Azizelere)* (Cilt 1). (Çev. A. Fethi) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Smith, J. (2012). *Antik Yunan Kadın Kıyafetleri*. (Çev. İ. Dağlı) Ankara: Genesis Yayınları.
- Şahin, N. (2013). *Antik Dönemde Anadolu’da Kadın*. İzmir: Ege Üniversitesi Yayınları.
- Şenel, A. (2014). *Kemirgenlerden Sömürgenlere İnsanlık Tarihi* (3 b.). Ankara: İmge Kitapevi Yayınları.
- Tekin, O. (1995). *Eski Yunan Tarihi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Thomson, G. (1998). *Tarih Öncesi Ege I*. (Çev. C. Üster) İstanbul: Payel Yayınları.
- Uslu, L. (2018). *Antik Yunan’da Kadın Betimlemeleri ve Kadının Sosyal Statüsü*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Vernant, J.-P. (1996). *Eski Yunan’da Söylen ve Toplum*. (Çev. M. Özcan) Ankara: İmge Kitapevi.
- Weithmann, M. (2004). *Xanthippe ve Sokrates – Sokrates’in Karısı*. (Çev. A. Kanat) İzmir: İlya Yayınları.
- Wöhlcke, M. (2005). *Troya Savaşı* (1 b.). (Çev. A. Erbak) İzmir: İlya Yayınevi.
- Yılmazcan, D. (2020, Ekim). Antik Yunan’da Oikos ve Kadın. *Karefad ÇKÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 8(2), 272-285.
- Yüksel, E. (2012). *17. Yüzyıl Sonu, 18.Yüzyıl Ortası ve 19.Yüzyıl Başında Yabancı Seyyahların Gözünden Batı Anadolu Antik Kentleri*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.